

Virág Ádám: Az Észak-alföldi régió szociális szövetkezeteinek működési sajátosságai

Absztrakt

Munkám során megkíséreltem komplexen bemutatni a szociális gazdaság fogalomrendszerét, a szövetkezeti rendszer hazai alakulását és a szociális szövetkezeti rendszer nemzetközi és magyarországi helyzetét. Célkeresztbe helyeztem a sikeres vagy sikertelen működés háttértényezőinek feltárását. A téma azért válik egyre aktuálisabbá, mert a gazdasági verseny napjainkra egyre fokozódik, ezáltal az egyenlőtlenségi viszonyok jelentősen megváltoztak. Ebből következően a hátrányból indulók a jelenlegi kiélezett versenypiaci körülmények közepette, egyre többen és rohamosabb ütemben saját erőforrásaikra támaszkodva képtelenek az elsődleges munkaerőpiacra bejutni. A szociális szövetkezetek ezeknek az egyenlőtlenségeknek a leküzdésében, a tagok társadalmi, munkaerőpiaci integrációjában nyújthatnak jelentős segítséget. Kutatásom célja, hogy az Észak-Alföld régióban bejegyzett szociális szövetkezetek helyzetét megvizsgáljam. Országos adatbázis segítségével adatelemzést végeztem a három megye szociális szövetkezeteire összpontosítva. Vizsgálatom a szociális szövetkezeti forma előnyeinek és hátrányainak feltárását célozta. Munkám során 33 szociális szövetkezet vezetőjével készítettem interjút. Az interjúk témaanalízis-módszer segítségével kerültek elemzésre. A tevékenységüket befolyásoló tényezők feltárására ez a módszer tűnt a legalkalmasabbnak, a jelentősen korlátozott számban elérhető megyei szövetkezetek alacsony létszáma miatt. A kutatásom további rész célja volt, hogy különböző dimenziók mentén megvizsgáljam a szövetkezetek megalakulási körülményeit, az infrastrukturális ellátottságukat, a vezetésüket, a kapcsolatrendszerüket, marketingtechnikáikat, gazdálkodásukat és jövőbeni elképzeléseiket. Empirikus vizsgálatom eredményei a projektfüggőség megjelenését, az önkormányzati tagságból következő alapelvek sérülését jelezték. Azonban az alacsony tőkeellátottság tekintetében az önkormányzati tagság kedvezőnek bizonyult. A szociális szövetkezetek fenntarthatóságát nehezíti a hazai gazdasági szférában tapasztalható negatív megítélés, a szociális szövetkezeti szóból következően.

Kulcsszavak: szociális szövetkezet, szociális gazdaság, foglalkoztatáspolitikai, szociálpolitika

Abstract

In my study I attempted to give a thorough picture of the terminology of social economy, of the evolution of cooperatives in Hungary and of the current situation of social cooperatives both on a national and international level. I focused on the underlying causes of the success or failures of cooperatives. The topic continues to gain importance in the ever more intense economic competition of the present, which in turn results in rapid changes in social inequalities. Intense competition on the market causes increasingly rapid appearances of ever growing numbers of the disadvantaged who no longer possess the resources to break into the primary labour markets. Social cooperatives can be a powerful means to combat these inequalities and to support the integration of their members into the labour market and into wider society. My study aims to analyse the situation of social cooperatives registered in the Northern Great Plain Region of Hungary. I used national databases to focus on and analyse

the social cooperatives of the region. My goal was to present the advantages and disadvantages of social cooperatives. To date, I have interviewed the heads of 33 social cooperatives. I processed the findings of my interviews through thematic analysis. I found that considering the low membership of the few available cooperatives within the region the above method would prove the most viable. As part of my work I also aimed to investigate the state of the infrastructure, as well as the leadership, social networks, marketing techniques, financial management, future plans, and the conditions surrounding the formation of each cooperative. My empirical research uncovered a growing dependency on projects and found that working under the local government can lead to violations of principles. On the other hand, cooperation with the local government proved to be beneficial considering the small size of owned capital. Sustainability of social cooperatives is further made more difficult by the negative connotation and biases that came to be attached to the term in the country.

Keywords: social cooperative, social economy, employment policy, social policy

Bevezetés

Az utóbbi években a közfigyelem előterébe kerülő szövetkezettípusú vállalkozásokról, azok társadalmi-gazdasági hatásáról még csekély információval rendelkezünk. A kutatók nehéz helyzetben vannak, ha a napjainkban szerveződő szövetkezetek témakörében kutatnak, hiszen más tudományterületekhez viszonyítva ennek a témának az adatbázisa, szakirodalmi feldolgozottsága nem mondható túlzottan gazdagnak. Még inkább jellemző ez a hiány, ha a szövetkezeteken belül tovább szűkítjük a kört, és a szociális szövetkezetekre fókuszálunk. Erre a közösségi vállalkozási formára pedig nagy szükség van, hiszen a gazdasági verseny a XXI. századra olyan egyenlőtlenségi viszonyokat teremtett, amelynek eredményeként a vesztesek képtelenek versenypiaci körülmények között, saját erőforrásaikra támaszkodva a jövedelmet biztosító elsődleges munkaerőpiacra integrálódni. Ha a kirekesztettséget mint összefoglaló fogalmat vesszük alapul, akkor a legveszélyeztetettebbek azok, akik valamiben mások a társadalom széles rétegéhez képest: anyanyelvük, kultúrájuk (szokásaik), etnikai hovatartozásuk, külső megjelenésük, mozgásuk vagy szellemi képességeikben való korlátozottságuk miatt – akár egyenként, akár halmozottan jelennek meg ezek –, még inkább növelik a különbséget a társadalom erősebb és gyengébb rétegei között. A klasszikus gazdasági rendszerben szinte alig marad hely a társadalom e sérülékenyebb rétegei számára.

A szociális szövetkezetek ezeknek az egyenlőtlenségeknek a leküzdésében, a résztvevők társadalmi, munkaerőpiaci integrációjában nyújthatnak jelentős segítséget. A hátrányos munkaerőpiaci helyzetben lévő csoportok ismertek. A tartós munkanélküliek, a nyugdíjkorhatár előtt állók, az alacsony iskolai végzettségűek és a megváltozott munkaképességűek azok, akiknek pozitív irányba mozdulhat el a szociális szövetkezetek által a munkaerőpiaci helyzetük (Herczog 2012).

Ezeknek a csoportoknak nyújthatnak alternatívát a szociális szövetkezetek azokban a térségekben, ahol magas a munkanélküliek aránya. A nyugat-európai példák, tapasztalatok több vonatkozásban is igazolják a szociális szövetkezetekben rejlő gazdaságfejlesztő, foglalkoztatási kapacitást növelő potenciált (Számadó 2011).

Magyarországon 2006-ban az Országgyűlés megalkotta a 2006. évi X. törvényt, amely megteremtette annak a lehetőségét, hogy megalakuljon egy új szövetkezeti forma: a(z) (önfoglalkoztatást elősegítő) szociális szövetkezet. Hazánkban még nincs egységesen kidolgozott támogatási vagy hitelezési rendszer a szociális szövetkezetek működésének és

fenntartásának elősegítésére. Annak ellenére nincs, hogy a szociális és foglalkoztatási problémák igen nagyok.

Kutatásom célja ebből következően, hogy az Észak-alföldi régióban bejegyzett szociális szövetkezetek tevékenységeiről, működésük sajátos helyzetéről bővebb és pontosabb információkat kapjak. A Szociális Szövetkezetek Országos Szövetségének adatait felhasználva statisztikai elemzést végeztem, megvizsgálva a szövetkezetek alakulásának évét, fő tevékenységi területeik szerinti megoszlásukat, jegyzett tőkéjük nagyságát. A kapott információkból releváns következtetések és összefüggések megfogalmazására tettem kísérletet, mellyel a regionális szövetkezési mechanizmusokra vonatkozó tudás izgalmas tárházát próbáltam gazdagítani. Azokat a szociális szövetkezeteket, amelyeket sikerült elérnem, interjútechnikával kérdeztem meg, abból a célból, hogy a gyakorlati működésükről, jelenlegi helyzetükről komplexebb képet kapjak. A működésüket befolyásoló külső és belső hatások megismeréséhez azért választottam a kvalitatív módszert, mert az elérhető megyei szövetkezetek száma nagyon alacsony. A kutatásom ezen rész célja tehát, hogy megvizsgáljam a szövetkezetek megalakulási körülményeit, az infrastrukturális ellátottságukat, a vezetésüket, a kapcsolatrendszerüket, sikerességüket, marketingtechnikáikat, gazdálkodásukat és jövőképüket. A kapott adatok összehasonlítása a korábbi kutatási, statisztikai eredményekkel, remélhetőleg az olvasó számára is érdekes folyamatokra világít rá. Megkísérlem kiemelni azokat a hasonlóságokat vagy speciális különbségeket, amelyek az általam vizsgált megyei szövetkezeteket jellemzik. Végezetül fontosnak tartom azokat a sajátosságokat feltárni, amelyek befolyásolják a működésüket, a levont következtetések alapján pedig felhívni a figyelmet a szociális szövetkezetek működésének fontosságára, sikerességének előmozdítására.

Munkám során törekedtem arra, hogy az olvasó komplex képet kapjon a szociális gazdaság fogalomrendszeréről, a szövetkezeti rendszer alakulásáról, és az ezen belül elhelyezkedő szociális szövetkezetek jelenlegi állapotáról, valamint a sikerességüket, illetve sikertelenségüket befolyásoló tényezőkről. Fontosnak éreztem, hogy a társadalom perifériájára került emberek megsegítése céljából létrejött szociális szövetkezetek működéséről – az eddig ismert információ mennyiségen túl – bővebb és szélesebb spektrumú rálátást kapjunk. Meggyőződésem, hogy ez a fajta önszervező és gazdaságilag előnyös szövetkezési forma, amely a szociális szövetkezeteket jellemzi, valódi segítségnyújtást hozhat a közfoglalkoztatással szemben azoknak az embereknek, akik a társadalom perifériájára kerültek. Egy jól kidolgozott támogatási rendszer pedig nemcsak a megalakulásban jelenthetne segítséget a szövetkezeteknek, hanem a fennmaradásban is, ami egy jól működő szociális szövetkezeti rendszert hozna létre hazánkban.

A szövetkezetek történeti áttekintése

A kialakulás mérföldkövei

Már a XIX. század közepén alapítottak szövetkezeteket Európában. Az ipari forradalom a társadalom gazdasági szerkezetét jelentősen átformálta. Kezdetekben az egyik legfontosabb célként az érdekérvényesítés fogalmazódott meg, ami által saját helyzetük javítását, stabilizálását remélték. Több évtizeden keresztül töretlen volt a gyarapodásuk és fejlődésük Európa számos országában, így Magyarországon is. Ez a természetes folyamat a II. világháborúig tartott, ugyanis az ezt követő években, a kelet-európai országokban a szocialista diktatúra hatására a szövetkezés felülről irányítottan, erőltetve történt. Nyugat-Európában az 1970-es évek gazdasági válságának hatására a munkanélküliek száma gyorsan és intenzíven emelkedett, az állam önmagában már nem volt képes kezelni az ebből adódó szociális problémákat. A közép- és kelet-európai kormányok sem tudták hatásosan kezelni a munkanélküliséget, ezért magas adósságot halmoztak fel, hiszen már képtelenek voltak fenntartani a szociális, oktatási és kulturális intézményrendszert (Simkó, Tarjányi 2011). Könnyen párhuzamot vonhatunk a mai gazdasági-társadalmi viszonyok korábbi és jelenlegi jellegzetességei között, talán érezhető, hogy a szocializmusból megörökölt, berögzült mechanizmusok jelentősen éreztetik hatásukat a szociális szövetkezetek megalakulása, működtetése szempontjából is. A szövetkezetek szerepe a XX. század második felében újra növekedett. Európa nagy részében a „szövetkezet” szó pozitív jelentéstartalommal bír, hiszen magas társadalmi értékkel felruházott (Simkó, Tarjányi 2011). Magyarországon a múltbéli történelmi események hatására jelentősen érzékelhetők a szövetkezet szóhoz kapcsolódó negatív képzetársítások. Fontosnak tartom azonban, hogy ezek az attitűdök és vélemények a sikeres szövetkezeti példák hatására átalakuljanak, formálódjanak.

A szövetkezet fogalmának értelmezése

A nemzetközi szövetkezeti elvek egységes alapokon nyugszanak, és globális-társadalmi változásokhoz igazodnak. Dolgozatom ezen részében ismertetem az egyes szövetkezeti elveket, illetve szabályozásokat, abból a célból, hogy kiemeljem, az alapelvek mennyire nélkülözhetetlenek a demokratikus működéséhez, szolidáris tevékenységük megvalósításához.

1934-ben a Szövetkezetek Nemzetközi Szövetsége londoni kongresszusán tíz elv hangzott el az angol szövetkezeti hagyományokra alapozva, ezért a Rochdale-i¹ elvek elnevezést kapta. „A tíz elvből 7 felvett elvnek, 3 pedig fel nem vett elvnek minősül. A felvett elvek körébe sorolta a kongresszus: 1. a nyitott tagság, 2. a demokratikus igazgatás, 3. a visszatérítés a vásárlás arányában, 4. a korlátozott tőkekamat, 5. a készpénzre eladás, 6. a szövetkezeti továbbképzés előmozdítása, 7. a politika és vallási semlegesség elve” (Bak 2012: 23). A nyitott tagság elvét értelmezve a szövetkezetbe szabadon be- és kiléphet bárki, aki az alapszabályt elfogadja. Ez az elv külön kapcsolódik az önsegély elvéhez, hiszen ekkor lemond az állami támogatásról, és a többi taggal közös anyagi eszközöket használva, saját előmenetelét próbálja biztosítani. A vallási és politikai semlegesség elve magával hozta a diszkriminációmentességet, hiszen a szövetkezetnek tagja lehet bárki. A demokratikus

¹ 1934. szeptember 4-én Londonban kongresszust tartott a Szövetkezetek Nemzetközi Szövetsége, ahol 7 alapelvet fogadtak el, ezek az úgynevezett Rochdale-i alapelvek. Ezek az elvek határozták meg, hogy egy társulás szövetkezetnek minősül-e vagy sem. A szövetkezeteknek ezt a 7 elvet biztosítaniuk kellett működésük folyamán (Bak 2012).

igazgatás elve érvényesül az „egy tag – egy szavazat” szabályban, hiszen elsődleges a közös tenni akarás, a vagyoni hozzájárulás nem tölt be ekkora mértékű szerepkört.

Ezeket az elveket a Szövetkezetek Nemzetközi Szövetsége manchesteri kongresszusán újratárgyalták, és a hét felvett elvből négyet kötelezőnek, hármat pedig fakultatívnak ismertek el (Bak 2012). Erre azért volt szükség, mert időközben felismerték, hogy az átalakuló társadalmi-gazdasági viszonyoknak meg kell felelniük. A legutóbbi felülvizsgálat eredményeképpen született meg 1995-ben a ma is hatályban lévő, a Szövetkezetek Nemzetközi Szövetsége által elfogadott definíció: „*A szövetkezet olyan személyek autonóm társulása, akik önként egyesültek abból a célból, hogy közös gazdasági, társadalmi és kulturális céljaikat közös tulajdonú és demokratikusan irányított vállalkozásuk útján megvalósítsák*” (Németh 2012a: 141). A globalizáció okozta változásokhoz igazodó alapelvek: „*1. önkéntesség és nyitott tagság 2. demokratikus tagi ellenőrzés 3. a tagok gazdasági részvétele 4. autonómia és függetlenség 5. oktatás, képzés, tájékoztatás 6. szövetkezetek közötti együttműködés 7. közösségi felelősség*” (Bak 2012: 45). Ezek az elvek a szövetkezetek hazai és nemzetközi kormányaira egyaránt vonatkoznak, s azt a célt szolgálják, hogy a szövetkezetek által nyújtott támogatások sikeresen fejtsék ki hatásukat a gazdaságra és a társadalomra. Ezt fogalmazza meg a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) azoknak a szövetkezeteknek, amelyek a foglalkoztatás elősegítését, hátrányos csoportok, régiók fejlesztését szolgálják. A definíciók és elvek tisztázása és egységesítése után a tagállamok többéves munkájából adódóan 2001-ben az ENSZ 56. Közgyűlésének 88. plenáris ülésén elfogadták azt a határozatot, amely a szövetkezetek szerepét hangsúlyozza a társadalmi fejlődésben (Simkó, Tarjányi 2011). Az ENSZ határozata felhívja a tagállamok figyelmét arra, hogy az országos jogalkotásban legyen meghatározó a szövetkezeteknek kedvező környezet és védelem biztosítása, illetve olyan lehetőség teremtése, amelyben a szegénység felszámolása és a foglalkoztatás növelése magas prioritásként jelenik meg.

A szociális szövetkezet mint újfajta és speciális szövetkezeti forma előnyeinek a megfogalmazása 2004-ben az Európai Közösségek Bizottságának közleményében jelent meg, felhívva ezzel a figyelmet a kedvezőbb, támogató környezet megteremtésének fontosságára, különös tekintettel a tagjelölt országokban (Longa 2015).

A létrejövő különböző gazdasági tevékenységet végző szövetkezetek kölcsönös kereskedelmi kapcsolatokat tudnak kialakítani, ezáltal pedig a multinacionális cégek mellett is versenyképesek tudnak lenni (Bak, Réti 2013). Ez azért kifejezetten fontos, mert a jelenlegi tapasztalatok szerint nincs még magas szintű kooperáció a szervezetek között, ami visszaveti a szövetkezetek sikerességét és fenntarthatóságát is. Az együttműködésekben rejlő lehetőségek széles spektruma ilyen módon kihasználatlan marad. A társadalom periferiájára került emberek helyzetét pedig szükséges rendezni, és a Szövetkezetek Nemzetközi Szövetségének állásfoglalása szerint a társas vállalkozási formák közül a szövetkezet – altruista jellegéből adódóan – a leginkább alkalmas a hátrányos helyzetűek felzárkóztatására (Bak 2012). A XX. század végére elmondható, hogy Európában igen elterjedtek azok a szövetkezeti fajták, amelyek szociális célokat valósítanak meg, ilyenek a munkaszövetkezetek és a szociális szövetkezetek. A törvény a következőképp határozza meg a szövetkezet fogalmát: „*a szövetkezet az alapszabályban meghatározott összegű részjegytőkével alapított, a nyitott tagság és a változó tőke elvei szerint működő, jogi személyiséggel rendelkező szervezet, amelynek célja a tagjai gazdasági, valamint más társadalmi (kulturális, oktatási, szociális, egészségügyi) szükségletei kielégítésének elősegítése*” (Sztv.² 7. §). A szociális szövetkezet definíciójához 2012 óta hozzátartozik, hogy annak „*célja a hátrányos helyzetben lévő tagjai számára munkafeltételek teremtése, valamint szociális helyzetük javításának egyéb módon történő elősegítése*” (Sztv. 8. §). A 2012. évi XXXVII. törvény hatálybalépésével az

² 2006. évi X. törvény a szövetkezetekről (a továbbiakban: Sztv.).

Szvtv. kiegészült egy újabb szociális szervezeteti típussal, a foglalkoztatási szervezetekkel.³ Az új formát a Szociális Szervezetek Országos Szövetsége (SzoSzöv) fenntarthatatlannak tartja, annak irreálisan magas elvárt taglétszáma – 500 fő – miatt. A szövetség elnöke kifogásolja a szociális szervezetektől eltérő taglétszámot, valamint a nemzetiségi önkormányzatok szervezeteti tagságának korlátozását⁴ (Németh 2012b).

A szociális szervezetek

Szociális szervezetek nemzetközi viszonylatban

Ahhoz, hogy a szervezeteti rendszerről, ezen belül is a szociális szervezetek működéséről pontos képet kapjunk, szükségesnek tartom a nemzetközi példák ismertetését, a jó gyakorlati tapasztalatok elemzését. Sokan a vezető fejlődési útnak tekintik ezt a világviszonylatban is nagyon új szervezeti formát (Böszörményi 2007). A szociális szervezetek jelenléte tehát nem teljesen új keletű Európában, viszont van olyan európai uniós tagállam, ahol még teljesen ismeretlen. Elsőként a dél-európai és mediterrán országokban jelentek meg, Európán kívül pedig Dél-Amerikában, sőt Japánban is ismertek (Somai 2008). Mivel a jogi és fogalmi meghatározásuk is eltérő az egyes országokban, illetve az Európai Unión belül sincs egységes szabályozás, ezért fontos a különböző módon működő szervezetek ismerete. Az Európai Unióban a szociális szervezeteknek több évtizedes múltja van. A tapasztalatok azt bizonyítják, hogy a működésük kiterjed: a foglalkoztatáspolitikára, a vidékfejlesztésre, az agrár- és környezetvédelmi problémák megoldásának egyik eszközeként. Az EU több tagállamában a szervezetek, a „szociális gazdaságban”, azaz a harmadik szektorban fejtik ki munkahelyteremtő potenciáljukat a közvállalatok és a magántőkék mellett (Számadó 2011). A szociális szervezetek „őshazájának” Olaszországot tekintjük, hiszen már 1991-ben megtörtént a jogi szabályozásuk, Európában először.

A szervezetek két fajtáját különíti el:

A típus: szociális, egészségügyi, oktatási, közösségi szolgáltatásokat nyújtó szervezetek;

B típus: foglalkoztatási célú (mezőgazdasági, ipari, szolgáltatási) tevékenységeket látnak el és hátrányos helyzetű embereket foglalkoztatnak (Petheő, Győri, Németh, Fekete, Simon 2010).

Magyarország számára is követendő példa volt az olasz szociális szervezeteti rendszer, mert hatékonyan használta fel az állam által kínált támogatásokat. Ugyanakkora mértékű közpénz által nyújtott szolgáltatás több emberhez jut el, mint bármely más formában működő nonprofit szervezet esetén (Petheő, Győri, Németh, Fekete, Simon 2010). Fontos azonban megjegyezni, hogy nem csak hátrányos helyzetű tagjaik lehetnek a szervezeteknek, hiszen a tagok ugyanúgy részjegyet jegyeznek, mint más típusú szervezet esetében. Elmondható, hogy a szellemi tőke is folyamatosan jelen van a szervezetekben, és a megszerzett tudás felhasználható a gazdasági környezet kedvező befolyásolására, a hátrányos helyzetűek megsegítése érdekében. A magyar kormány, illetve az „Európa 2020” stratégia fő prioritásai közé tartozik a munkahelyteremtés, amelynek valódi eszközei lehetnek a szociális szervezetek, szemben a közfoglalkoztatással, hiszen gazdasági tevékenységük és szociális küldetésük komplexen jelenik meg. A versenyképesség és a valódi foglalkoztatásbővítés

³ Foglalkoztatási szervezet, amelynek legalább 500 természetes személy és legalább egy országos nemzetiségi önkormányzat a tagja, és hátrányos helyzetben lévő tagjai számára a munkafeltételek megteremtését elsősorban munkaerő-kölcsönzés, valamint munkaközvetítő tevékenységen keresztül biztosítja. A foglalkoztatási szervezet a szociális szervezetek egyetlen, az Sztv. által nevesített típusa (Sztv. 17. § (1) bek.).

⁴ Ezt a szervezeteti típust 2016-ban az Országgyűlés megszüntette.

eszközei lehetnek. A következő részben a különböző országok támogatási mechanizmusát, szociális szövetkezeti működésüknek speciális jellemzőit ismertetem:

A munkanélküliség kezelésére életre hívott olasz foglalkoztatási célú nonprofit szervezetek mintájára Finnországban és Lengyelországban is létrejöttek szövetkezetek. A foglalkoztatási célú, illetve más célból létrehozott szövetkezetek között nem lehet éles határt húzni (A és B típusú szociális szövetkezetek). A helyi igények kielégítésére jöttek létre Spanyolországban, Portugáliában és Írországban is. Olaszországban jellemző, hogy a szövetkezetek felvállalják az idősek és kisgyermek gondozását. Franciaországban – *úgy, mint hazánkban is* – a szociális szövetkezetek fogalma nem általánosan ismert. A francia szövetkezetek a közösségi szolgáltatások nyújtására alapoznak. Ez szintén az A típusúba sorolható. A foglalkoztatást az országban nem a szövetkezeti rendszeren keresztül próbálják elősegíteni, hanem erre különböző foglalkoztatási célú nonprofit szervezeteket hoztak létre. Lengyelországban is folyamatos fejlődésben van az úgynevezett „harmadik gazdaság”. A jogi szervezeti formák, illetve az állam támogatási rendszere még nem teljesen kiforrott, bár vannak olyan kezdeményezések (pl. tréningek szervezése), amelyeket az állam támogat. Gyakori tevékenység a sport, közösségi ellátás, egészségmegőrzés, környezetvédelem, helyi turizmus. Ezeknek a feladatoknak a kiszervezése a foglalkoztatás bővítését célozza meg. Portugáliában nagy hagyománya van a szövetkezésnek, a törvényi feltételek is hamar kialakultak, a tradicionális közösségi ellátásra helyezik a hangsúlyt. Az állam nemcsak a beruházásokra, hanem az első évek működésére is nyújt támogatást. Külön intézetet hoztak létre a források elosztásához. A támogatás történhet kamatmentes kölcsönrel vagy vissza nem térítendő támogatással. Spanyolországban az A és B típus is jellemző. A közösségi ellátás mellett a munkahelyteremtésre is nagy hangsúlyt fektetnek. Az országban szintén erős kormányzati és önkormányzati támogatás jellemző. A szövetkezetek jelentős része rászorul a támogatásra. Itt működik a világ legsikeresebb szövetkezete, a Mondragon. Görögországban úgy, mint Franciaországban, nagy hangsúlyt helyeznek az érintettek minél szélesebb körű bevonására. Speciális szövetkezeti forma jellemző: a „korlátolt felelősségű” szociális szövetkezetek, amelyek főként pszichoszociális beilleszkedési zavarokkal küzdő embereknek nyújtanak támogatást, de jellemzőek még a hajléktalanok visszaintegrálása céljából létrehozott szövetkezetek is, a munkahelyteremtésre helyezve a fő hangsúlyt. Svédországban a tradícióknak köszönhetően régi múltra tekint vissza a szövetkezeti rendszer. Jellemző az oktatásban a szövetkezetek szerepe, és fontosnak tartják a foglalkoztatási célú szövetkezetek támogatását is. 2000-ben mintegy 70 ilyen szövetkezet működött az országban, amelyek olyan tanácsadók segítségével végezték munkájukat, akik az önkormányzat alkalmazottjai voltak (Petheő, Győri, Németh, Fekete, Simon 2010). Jól tükröződik az állami és civil rendszer kölcsönös segítése. A tartós munkanélküliek foglalkoztatásánál adókedvezményt igényelhetnek. Angliában is, hasonlóan más országok példáihoz, a szociális szolgáltatások hiányának pótlására jöttek létre. Az állam nagyon komolyan veszi a támogatásukat, külön irodát hoztak létre. Segítségével a vállalkozások elterjesztését kívánják ösztönözni, ehhez menedzsment és vezetési, szervezési stratégiákat segítenek kidolgozni számukra (Petheő, Győri, Németh, Fekete, Simon 2010).

A következő részben azokat az országokat ismertetem, amelyekre a szövetkezeti forma nem igazán jellemző: Dániában nincs olyan törvényi szabályozás, amelyben a szociális vállalkozások helyzetét rendeznék. Ehelyett inkább a magántulajdonú intézményi forma a jellemző, ezek közösségi szolgáltatásokat nyújtanak. Finnországban sem jellemző a szövetkezeti forma, a törvény a szociális vállalkozás céljait elsősorban a foglalkoztatás növelésével azonosítja. A cél elérése érdekében falu-egyesületek a jellemzőek. Nincs állami támogatási rendszer, csupán a bérhez kötődő támogatás a jellemző. Belgiumban is az úgynevezett „szociális célú vállalkozás” a jellemző a szövetkezetek helyett. A szövetkezeti formát talán azért nem választják, mert létrehozásuk kifejezetten bürokratikus.

Németországban sok előítélet és félreértés kapcsolódik a szociális vállalkozásokhoz. A szövetkezetek szinte egyáltalán nem ismertek, helyettük az úgynevezett „integrációs vállalatok” a preferáltak (Szeremley 2015).

A szociális szövetkezetek magyarországi helyzetképe

A nemzetközi és uniós elvárásokhoz jól igazodó szövetkezeti törvény 2006. július 1-én lépett hatályba. A törvényalkotó célja az volt, hogy a következő törvényekkel és kormányrendeletekkel ösztönözze a gazdálkodási szerepkört a kulturális, szociális, közösség-szervező és személyiségfejlesztő funkcióival együttesen. A szövetkezetekről szóló törvény a megalkotása óta több változáson is átesett: az egyik legfontosabb a 2012. évi törvénymódosítás, mely lehetővé tette az önkormányzatok számára, hogy tagként ők is belépjenek a szociális szövetkezetbe mint jogi személy⁵. A másik jelentős változás a 2013. évi törvénymódosítás, melynek lényege a szövetkezeteken belül a közfoglalkoztatottak alkalmazásának az engedélyezése, illetve ezen kezdeményezések előmozdítása.⁶

A törvény, illetve a kormányrendeletek abból indulnak ki, hogy „*a szövetkezeti forma nagymértékben képes társadalmi erőforrásokat mozgásba hozni, az elkülönült gazdasági szereplők helyzetét megerősíteni és közösségi szükségleteket kielégíteni. Ösztönözni kívánja a szövetkezést, és állami eszközökkel támogatást kíván nyújtani a szövetkezeti mozgalom fejlődéséhez.*” (Simkó, Tarjányi 2011: 18) A szociális szövetkezet célkitűzésére figyelemmel a jogalkotó a szociális szövetkezet alanyi körére speciális szabályokat rögzített. A rendező elv a tagsági jogviszony érvényes létrehozatalánál az, hogy a szociális szövetkezetnek fő szabályként csak természetes személy lehet tagja. Egyéb más esetben a szociális szövetkezetnek a természetes tagjain kívül helyi önkormányzat vagy nemzetiségi önkormányzat, illetve ezek jogi személyiségű társulása, továbbá jogszabályban meghatározott karitatív tevékenységet ellátó közhasznú jogállású szervezet is tagja lehet (Bak, Réti 2013).

Lényeges korlátozásnak tekinthető azonban, hogy szociális szövetkezetnek – az önkormányzat, továbbá a karitatív tevékenységet ellátó közhasznú jogállású szervezet tagjainak kivételével – nem lehet befektető tagja (Sztv.). A 2012. évi XXXVII. törvény módosítása átgondolatlan, és negatívan érinti a szociális szövetkezeteket, hiszen az önkormányzatok taggá válásával, a folyamatos „monitoring” közepette még nehezebben őrizhetik meg autonómiájukat. A jogalkotói szándék felülírja a szövetkezeti alapelveket, kihasználva e szervezetek fejletlen öntudatát, amely félt, hogy a permanensen változó törvényi háttérnek való megfelelési kényszer miatt soha nem fog megszilárdulni. A közfoglalkoztatás új helyszínévé váltak a szociális szövetkezetek a jelenlegi kormányzati politikában. Nem célravezető a szövetkezetiség „grass root” jellegű növekedésének meggátolása, illetve a Szövetkezeti Alapelvek másféle, rejtett hatalmi elveknek és törekvéseknek való alárendelése (Versegi 2013).

A tagság összetételében módosításra került a 2013. évi XLI. törvényben, hogy a természetes személy tagokon kívül „*helyi önkormányzat vagy nemzetiségi önkormányzat, illetve ezek jogi személyiségű társulása (a továbbiakban együtt: önkormányzat), továbbá jogszabályban meghatározott karitatív tevékenységet ellátó közhasznú jogállású szervezet is lehet a tagja*” (Sztv. 10. §). A statisztikai adatok elemzésekor látható lesz majd dolgozatomban további részében, hogy az önkormányzatok éltek a lehetőséggel, és jelentős szövetkezeti alapítási gyakorlatba kezdtek. A tőkehiány áthidalására ez nagyon jó megoldást jelenthet,

⁵ A 2012. évi XXXVII. törvény.

⁶ A 2013. évi XLI. törvény a szociális szövetkezetekkel összefüggésben egyes törvények, továbbá a közfoglalkoztatáshoz kapcsolódó egyes törvények módosításáról (Sztv.).

hiszen ez a szociális szervezetek egyik legnagyobb problémája. Ugyanakkor szükségtelen a szervezetek és a szociális szervezetek befektetői közötti megkülönböztetés, hiszen mindkét szervezeti forma for-profitnak minősül (ide nem értve a közhasznú státuszban lévőket) (Versegi 2013). A 2013. évi XLI. törvény továbbá kötelezővé tette a szervezetek alapokmányának módosítását 2013. szeptember 30-ig, vagy a szervezet szociális jellegét meg kellett szüntetni (Sztv. 109. §).

Ezekből a rendelkezésekből egyértelműen kifomálódik az a kép, miszerint a szervezetek kormányzati szinten is a munkahelyteremtés egyik eszközévé válnak. Az önkormányzatok tagságával pedig a pályázati támogatások elosztásának kimondatlan koordinátorává.

A korábbi támogatási programok tapasztalatai Magyarországon

A szervezetek működésének tanulmányozása azért is kiemelten fontos terület, mert közvetett módon hozzájárulhat a nemzetgazdaság növekedéséhez (Petheő 2008). A szociális szervezetek létrehozását az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány (OFA) pályáztatás útján kívánta támogatni. Erre azért volt véleményük szerint nagy szükség, mivel a törvény megszületését nem követte jelentős számban szervezetek megalakulása, létrejötte. 2007 és 2011 között a Szociális és Munkaügyi Minisztérium megbízásából 945 millió Ft támogatást kaptak a szociális szervezetek az OFA koordinálásával (Varsádi 2011).

A támogatások célja az volt, hogy az ösztönzések hatására a munkanélküliség csökkenjen, és a helyi szolgáltatások, gazdasági tevékenységek bővüljenek. A közel öt éves támogatási ciklus célindikátora az volt, hogy legalább ötven önfenntartóvá váló szociális szervezet működjön Magyarországon. A szociális szervezetek azonban akkor tudnak stabilizálódni, ha olyan tevékenységet folytatnak, amelyek a támogatás megszűnése után is üzemeltethetők. A jelenlegi helyzet szerint *(amely a nonprofit szektorra is elmondható)*, a szervezetek döntő többsége nem képes tartalékolásra, nincs stabil hosszú távú piacuk, és az éles piaci viszonyok közepette nehezen tudják gazdaságosan üzemeltetni vállalkozásukat (Petheő 2009).

A korábbi támogatási programokról

A szociális szervezeteket támogató első program az OFA által koordinált „Szövetkezz/2007”⁷ volt. Hatása a munkanélküliségre és a hátrányos helyzetűek felzárkóztatására elenyészőnek tekinthető a rendelkezésre álló források összegéhez viszonyítva. Kérdéses az is, hogy valójában a támogatni kívánt célcsoportot juttatta-e segítséghez? Az ezt követő képzési program, a „Szöszak/2007”⁸, a hatásvizsgálatot mérő szakértői becslések alapján hatásos volt. A különböző kommunikációs programok – „Szöv-

⁷ A pályázatban 37 szociális szervezet alakult meg egy kétfordulós pályáztatási eljárás keretében. Mivel ez a vállalkozási forma eléggé ismeretlennek számított, így az első körben vázlatos projekttervet kellett készíteni a pályázóknak, majd ezt követte egy szakmai képzés, ahol részletes üzleti tervet dolgoztak ki. Nemcsak az új szociális szervezetek létrehozására pályázhattak, hanem a már meglévők fejlesztésére is nyújthattak be pályázatot. Fontos volt a pályázat elbírálásánál, hogy valós szükségletek kielégítésére jöjjenek létre a szervezetek, elsődleges cél tehát a munkanélküliség csökkentése és a hátrányos helyzetűek felzárkóztatása volt (Varsádi 2011).

⁸ Ebben a támogatási rendszerben a cél tanácsadók és mentorok képzése volt, akik a szervezet megalakításában és működtetésében adtak szakmai tanácsokat. A program része volt, hogy a pályázatírásban is megfelelő segítséget tudjanak nyújtani a kiképzett szakemberek. 50 fő végezte el a „szociális szervezeti tanácsadó” képzést, és segítette az érdeklődők munkáját, ezenfelül 37 fő teljesítette a „szociális szervezeti mentor” képzést. A szervezetek forrásszerző képességeinek fejlesztésében sikeresnek bizonyult a pályázat (Varsádi 2011).

Kom2007”⁹ – az általános ismertséget próbálták előmozdítani, a korábban már részletezett negatív képzettársítások oldása céljából, illetve a köztudatban a szociális szövetkezeti rendszer pozitív küldetésének hangsúlyozását preferálva. A harmadik nagyobbak tekinthető támogatási program a „Szövetkezz/2009”¹⁰ volt. A valódi pozitív hatás eléréséhez a már meglévő szövetkezetek feltökésítése, megerősítése és fejlesztése szükséges, mely célokhoz ez a program kifejezetten előnyösnek tekinthető. Főként a konvergenciaregióban működő szövetkezetek segítése céljából a „TÁMOP 2.4.3/B-2-10/1,2”¹¹ azonosító számú projekt volt jelentős, itt azonban a forrás összege és a siker mértéke igen nagy távolságban áll egymástól. A „Kooperáció kiemelt projekt”¹² szükséges alapfeltétele a szövetkezetek sikeres működéséhez, ehhez azonban a megfelelő gazdasági és jogi környezet stabilitása elengedhetetlen lett volna. A közfoglalkoztatásból kikerülők átmeneti elhelyezkedése céljából „Az önfenntartást célzó szociális szövetkezetek támogatása a konvergencia régióban”¹³ címmel került kiírásra pályázat, melyre szívesen pályáztak vállalkozók is, a támogatási összeg elnyeréséért. A „Szociális Szövetkezetek Programkoordinációs Iroda”¹⁴ szintén a pályázati

⁹ A program keretében szórólapok, tanulmányok, televízió-műsorok, konferenciák, műhelymunkák valósultak meg, a célközönség pedig azok a magánszemélyek voltak, akik érdekeltek lehetnek a szociális szövetkezetek alapításában, elsősorban szociálisan hátrányos helyzetű emberek, munkanélküliek és azok segítői (Varsádi 2011).

¹⁰ A pályázat célja, hogy a korábbi támogatást nyert szövetkezeteket fejlessze és megerősítse. Erre szükség is volt, hiszen ezek a szövetkezetek forráshiánnyal küzdöttek a támogatási ciklus végén. Az önfoglalkoztatás továbbra is a fő célok között szerepelt, illetve a hátrányos helyzetű álláskereső munkalehetőségének a kiterjesztésére szolgált. Emellett a közösségfejlesztés, közösségfejlesztés is a prioritások között szerepelt (Varsádi 2011).

¹¹ Továbbra is a hátrányos helyzetű álláskereső és inaktív munkalehetőségének a megteremtése és foglalkoztatásának biztosítása volt a cél. 2,3 milliárd forint volt az összes támogatási forrás, melyből a konvergenciaregióba 1,955 milliárd forint jutott. A pályázat egy jól megalapozott szükségletfelmérésre támaszkodott, és a szövetkezet céljainak népszerűsítésére, új munkahelyek létrehozásával összefüggő épületfelújításra, -átalakításra, -bővítésre, valamint eszközbeszerzésre volt igényelhető (Varsádi 2011).

¹² A szövetkezetek hosszú távú fenntarthatósága érdekében (TÁMOP 2.4.3/B/1-09/1) kiemelt projekt, amelynek célja a szociális szövetkezetek létrehozásának ösztönzése, szakmai támogatása és számukra szakmai szolgáltatások térítésmentes támogatása, valamint a jó gyakorlatok terjesztése, az atipikus munkavégzés szervezetté tétele, a hálózati együttműködés kialakítása és fejlesztése, és a gyakorlati tapasztalatok beépítése a foglalkoztatáspolitikába (Varsádi 2011: 10).

¹³ Ezzel a címmel került kiírásra a pályázat, amely a szociális gazdaság segítségével a nyílt munkaerőpiaci foglalkoztatást próbálja ösztönözni a munkanélküliek számára. A pályázati kiírásban olvashatjuk, hogy a kormány célja a pályázattal az, hogy a közfoglalkoztatásból kikerülők számára átmeneti elhelyezkedési lehetőséget biztosítson a szociális szövetkezeten keresztül a nyílt munkaerőpiaci elhelyezkedés előtt. A pályázattal során a Szociális Szövetkezetek Országos Szövetségének elnöke szakmai állásfoglalással fordult a pályázatok értékelőihez és döntéshozóihoz, és felhívta a figyelmet arra, hogy a pályázattal során megjelentek olyan for-profit cégek, amelyek kihasználva a pályázati lehetőséget szövetkezetet alapítottak (SzoSzöv 2013b). Ezt követően a SzoSzöv „Tiltakozás és sürgős döntés követelése a Szociális gazdaság fejlesztése-TÁMOP-2.4.3. D-pályázatok ügyében” címmel petíciót nyújtott be a miniszterelnökséget vezető államtitkárhoz és a nemzeti fejlesztési miniszterhez. A petíció válasz nélkül hagyása miatt a SzoSzöv panasszal fordult az Európai Bizottság Európai Csalás Elleni Hivatalához (OLAF). A céljuk az volt, hogy a hivatal a rendelkezésre álló eszközeivel elérje, hogy a 944 támogatást igénylő pályázót megillessen a tisztességes ügyintézés jogszabályi lehetősége (SzoSzöv 2013b).

¹⁴ A szociális szövetkezetek működési és jogi támogatási feltételeit elősegítő, elsősorban minisztériumok közötti koordinációs feladatokat ellátó iroda nyílt 2012. december 19-én a Belügyminisztérium keretei között. Feladata többek között a közfoglalkoztatás alapjain szerveződő szociális szövetkezetek programterveinek kidolgozása, valamint tájékoztatás. A kormány a közfoglalkoztatás továbblépési lehetőségeként tekint a szociális szövetkezetekre. A személyes közreműködés lehetősége kibővült az úgynevezett „sui generis” jogviszonnyal is, amely a tagsági jogviszony alapján biztosítja a jövedelemszerzés korábitól eltérő, a feladathoz jobban adaptálható módját. Erre az elképzelésre megjelent az Országos Foglalkoztatási Közhasznú Nonprofit Kft. által kiírt „Sui Generis” pályázat is, amelyben azok a szociális szövetkezetek vehettek részt, amelyeknek az alapszabálya magában foglalta az úgynevezett „sui generis”-t, azaz a tagi munkavégzésre irányuló jogviszonyt. Emellett a települési önkormányzat kötelezően tagja a szövetkezetnek. A pályázatra 2014. augusztus és

dokumentáció és információnyújtás céljából végzi tevékenységét, nem titkoltan a közfoglalkoztatás bázisán alakuló szociális szövetkezeteket kiemelten kezelve. Fontos megemlíteni azonban, hogy léteznek még olyan pályázatok, amelyek nem konkrétan a szociális szövetkezetek támogatására jöttek létre, de konzorciumi partnerként részt vehetnek bizonyos európai uniós támogatásban. Egyik ilyen a TÁMOP-6.1.5./14 pályázat is, amely nem országos, hiszen csak Somogy, Baranya, Csongrád, Bács-Kiskun, Heves és Nógrád megyében valósulhat meg, komplex egészségügyi fejlesztéseket célzó programok keretében (SzoSzöv 2015). A magyar hatásvizsgálatokból, tapasztalatokból leszűrhető, hogy a szociális gazdaság területén zajló programok eddig felemás sikereket hoztak, sok volt bennük a látszatintézkedés, a szereplők inkább a lelkesedésükkel, mint profizmusukkal járultak hozzá a feladatok megoldásához.

Minta és módszer

Statisztikai adatok elemzése

Kutatásomat 2015 novemberétől 2016. november végéig készítettem, abból a célból, hogy az Észak-Alföld régió szociális szövetkezeteinek működését megvizsgáljam. A mintavételhez a Szociális Szövetkezetek Országos Szövetségének elnökétől, Németh Lászlótól e-mailben kaptam, a szociális szövetkezetek országos jegyzékét használtam, amely felsorolja nemcsak a pályázatokban nyertes szövetkezeteket, hanem minden működő és megszűnt szövetkezetet is. Az adatbázisból kiválasztottam azokat, amelyeket a vizsgálat számára kijelölt régióban jegyeztek be. A rendelkezésre álló adatokból statisztikai elemzést készítettem az SPSS-programcsomag segítségével. Országos statisztikai adatok már készültek a szociális szövetkezetekről, de részletes régiós és megyei adatok nem állnak rendelkezésünkre. Mivel az országos lista csak a szövetkezetek cégszámát, cégnevét, megyénkénti elhelyezkedését (*néhány esetben székhelyét, TEÁOR-kódját*) tartalmazta, így további adatok megszerzése érdekében a www.nemzeticetar.hu, a www.ceginformacio.hu és a www.ceginformacio.creditreform.hu oldalakat használtam. Ezekon az oldalakon hiteles információk állnak rendelkezésre a szövetkezetek alakulásának évéről, a szervezet fő tevékenységéről, a jegyzett tőke nagyságáról, az európai uniós vagy közbeszerzést nyert szövetkezetekről, az elérhetőségükről és nettó éves árbevételükről, illetve a megszűnőben lévő szövetkezetek helyzetéről. Ahhoz, hogy széles körű rálátásunk legyen a vizsgált régióban zajló folyamatokra, az eredményeket az országos adatokkal vettem össze.

Interjú adatfelvétel

A kapott információk és elérhetőségek birtokában interjúzás céljából legelőször a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében működő szociális szövetkezeteket kerestem fel, ezután a hajdú-bihari és a Jász-Nagykun-Szolnok megyeieket. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 73,

---

szeptember között lehetett támogatást igényelni. A pályázatnak megjelent egy második fordulója is „Sui Generis Támogatási Program II.” címmel, 2015. január 30-ai határidővel (OFA 2015). Alapvető cél, hogy olyan piaci szereplők legyenek, amelyek a közfoglalkoztatási startmunkaprogram bázisán jönnek létre, és az önkormányzatok részére eszközöket is biztosítanak. A Programkoordinációs Iroda támogatja a közfoglalkoztatás bázisán alakuló szociális szövetkezeteket, együttműködik a források biztosításában (TÖOSZ 2014). Az iroda létrehozásával egyértelművé vált, hogy a kormány célja a közfoglalkoztatásból kikerült személyek szövetkezetben történő továbbfoglalkoztatása. Ebből a célból meg is alakult a korábban már említett foglalkoztatási célú szociális szövetkezet.

Hajdú-Bihar megyében 53, Jász-Nagykun-Szolnok megyében 32 szociális szövetkezettel próbáltam kapcsolatba lépni, amelyeknek a székhely címén kívül más elérhetőségük is van: pl. honlap, e-mail vagy facebookos elérhetőség. Erőforrásaim korlátozottsága miatt nem lett volna észszerű minden megyei szövetkezet címére elutazni, ezért célszerűen azokkal a szövetkezetekkel próbáltam felvenni a kapcsolatot, ahol részletesebb információkat találtam. Az e-mailes, telefonos és facebookos kapcsolatfelvétel után Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 18, Hajdú-Bihar megyében 10 és Jász-Nagykun-Szolnok megyében eddig 5 szövetkezet képviselőjével (elnökkel vagy taggal) készítettem interjút. A válaszokról, mobiltelefon segítségével rögzített hangfelvétel után, szó szerinti átirat készült. Az Észak-alföldi régióban telefonon keresztül 3 fő, e-mail formájában pedig 9 fő tagadta meg nyíltan a válaszadást, a további 113 levélben megkeresett szövetkezettől nem érkezett válasz, így ezt burkolt visszautasításnak vettem.

A kutatást megelőzően azt terveztem, hogy az alapsokaságból kvótás mintavételi eljárással úgy választom ki a szövetkezeteket, hogy azok a tevékenységi körök (ipar, mezőgazdaság, kereskedelem, szolgáltatás, oktatás, turizmus) arányát egyenlően tükrözzék. Ezt az ötletemet elvettem, hiszen a felkeresés során akadályokba ütköztem, ezért célszerűbbnek tartottam, ha minden olyan szövetkezetet beemelek a kutatásba, amelynek képviselője vállalja a válaszadást. Azért választottam a két módszer kombinálását, mert fontosnak tartottam, hogy a bevont szövetkezetek működési sajátosságáról átfogóbb ismeretet kapjak. A munkámat félig strukturált interjúk készítésével végeztem, melynek vezérfonala megtalálható a dolgozatom mellékletében. Az interjúk témakörei a szövetkezetek megalakulásának körülményeire, a tevékenységükhöz kapcsolódó infrastrukturális feltételekre, a szervezetek vezetésére, kapcsolatrendszerre, sikerességükre és sikertelenségükre, marketingtechnikáikra, gazdálkodásukra és jövőbeni elképzeléseikre terjedtek ki. Terjedelmi korlátok miatt dolgozatomban minden dimenzió elemzésére nincs lehetőségem. Azért döntöttem a kvalitatív adatgyűjtési technika eredményeinek ismertetése mellett, mert egyrészt az alapsokaságom nagyon nehezen elérhető, így a mintám nagysága nem lett volna akkora, amiből a kvantitatív módszerre építő releváns következtetések levonhatóak lennének. Másrészt a kutatás igényli az egyéni tapasztalatok, jellemzők feltérképezését, melynek legjobb módszerét az interjútechnikában láttam. Egy-egy interjú körülbelül 30–40 percet vett igénybe. A beszélgetések dinamikájára jellemző volt, hogy gördülékenyen és egyértelmű válaszok megfogalmazásával folyt a beszélgetés. A válaszadók döntő többsége egyben a szövetkezet elnöke volt, a többi interjúalany pedig a szövetkezet tagja.

A személyes beszélgetések során olyan bizalom alakult ki, amely lehetővé tette, hogy nyíltan beszéljenek helyzetükből adódó problémáikról. Azokkal a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei, Hajdú-Bihar megyei és Jász-Nagykun-Szolnok megyei szociális szövetkezetekkel, amelyeknek nem volt elérhetősége, nem sikerült kapcsolatba kerülnöm. Az elérhetőség nélküli, valamint azok a szövetkezetek, amelyek nem reagáltak az e-mailes megkeresésekre, illetve azok, amelyek nyíltan megtagadták a válaszadást, kimaradtak a vizsgálatból. Úgy vélem, a szerzett adatokat ez jelentős mértékben nem befolyásolja, mivel a mintába arányosan kerültek be mind az alapítási évek tekintetében, mind pedig a fő tevékenységek szerint a szövetkezetek. A kapott információkat és adatokat igyekeztem összevetni a korábbi szociális szövetkezeteket érintő kutatások, tanulmányok adataival¹⁵. Az interjúk feldolgozása során a

¹⁵ „A szociális szövetkezetek működési modelljének kidolgozása a foglalkoztatás elősegítése érdekében” (Petheő 2010).

„A szociális szövetkezetek és a támogatásukat célzó programok vizsgálata” (Simkó, Tarjányi 2011).

„Helyzetelemzés kiterjesztése: Felmérés a TÁMOP 2.4.3/B-2 konstrukcióban nyertes szociális szövetkezetek körében” (Petheő 2011).

„Vállalati társadalmi felelősségen túl: A szociális vállalkozás” (Petheő 2009).

témaanalízis módszerét is alkalmaztam. A Hajdú-Bihar megyei és a Jász-Nagykun-Szolnok megyei szövetkezetek képviselőivel is megtörtént az interjúk felvétele, a kutatás jelenlegi fázisában a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében szerzett adatokkal dolgozom.

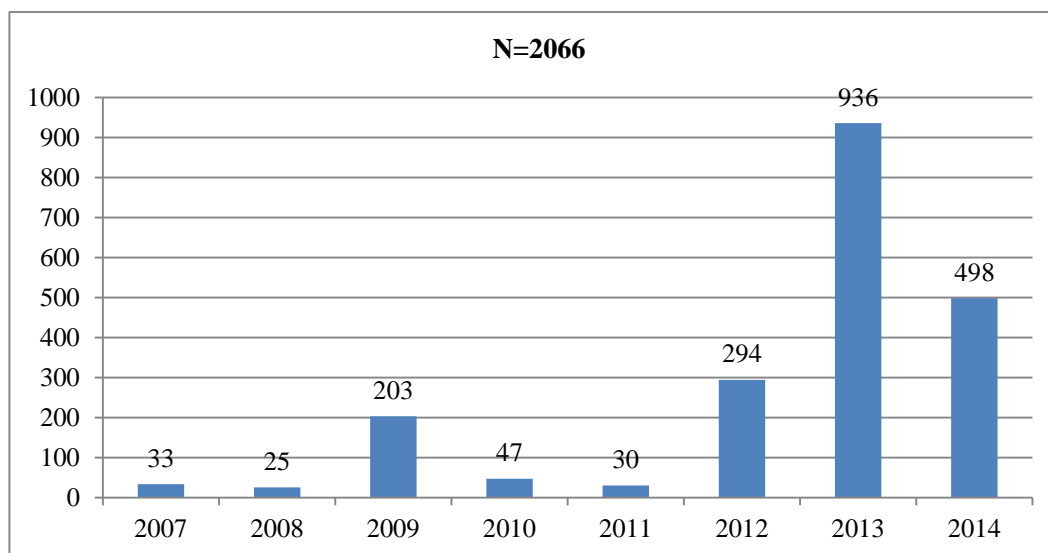
A kutatás eredményeinek ismertetése

Statisztikai adatok és interjúk elemzése

Tanulmányomnak ebben a fejezetében a főbb dimenziók mentén, országos és az általam végzett kutatás statisztikai és interjúk eredményeit mutatom be. A kapott adatokat elemzem és összehasonlítom az országos adatokkal.

A megalakulás körülményei

1. ábra. A bejegyzett szociális szövetkezetek alakulásának éve és számuk országosan Magyarországon 2014. december 31-ig

Forrás: saját szerkesztés, a Szociális Szövetkezetek Országos Szövetségének adatait felhasználva Németh László Szoszöv elnök által összeállított 2014-es adatbázis alapján¹⁶

A szociális szövetkezetek alakulása a 2007-es esztendőben vette kezdetét országosan. Az első évben mindössze 33 szövetkezetet alapítottak. Már a következő évben csökkent az újonnan alakuló szociális szövetkezetek száma, majd 2009-ben a korábbi támogatási és ösztönző programok (*Szövetkezz/2007*) hatására a szövetkezetek alapításában jelentős emelkedés figyelhető meg, amikor is a többszörösére emelkedett az alapított szövetkezetek száma. Az alakulás előmozdítását célzó programok hatása érzékelhető. A *Szövetkezz/2009* nevű pályázat célja a korábban támogatást nyert szövetkezetek fejlesztése és megerősítése

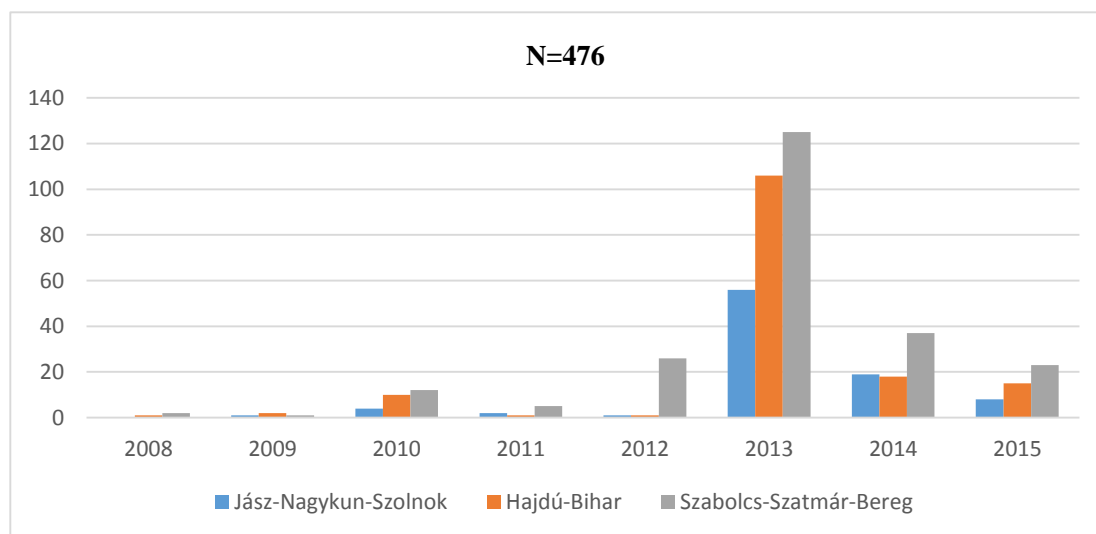
¹⁶ Az adatbázis frissítés alatt áll, a rendelkezésre álló adatokat e-mailben küldte meg számomra. Ezek az információk a későbbiek folyamán részben elérhetőek lesznek a <http://www.szoszov.hu/> honlapon.

volt. A 2010-es és 2011-es években azonban nem folytatódott a korábbi erőteljesebb szervezetalapítási tendencia, az ebben az időszakban meghirdetett pályázatokban sokkal inkább a már megalakult szervezetek megerősítésére helyeződött a hangsúly. Az adatok értékelésekor egyértelműen megállapítható, hogy a szervezetek alapításának száma 2012-től újra növekvő tendenciát mutat. A legtöbb szociális szervezet a 2013-as évben alakult, amikor az újonnan bejegyzett szervezetek száma megközelítette az ezres nagyságrendet. Érzékelhetjük, hogy ez egy nem természetes növekedés eredménye.

A kiemelkedő érdeklődést a 2012-es szervezeteti törvénymódosítás hozta létre. Ez évtől az önkormányzatok is létrehozhattak szervezetet, így feltételezhetjük, hogy a növekedés hátterében ez a tényező áll. A 2014-es évben már a felére csökkent az előző évhez képest a szervezetek alapításának száma. Az önkormányzati tagságot érintő törvénymódosítás hatása a következő évek mutatóira, kiszámíthatatlan az alapítások gyakorisága szempontjából.

Az Észak-Alföld régió követi az országos tendenciát, miszerint 2013-ban csúcsosodik a bejegyzések dátuma mindhárom megyében. Jász-Nagykun-Szolnok megyében 2013-ban a jelenleg is működő szervezetek 61,5%-át alapították, Hajdú-Bihar megyében 68,8%-át, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében pedig 54,1%-át. Az eltérés az alapítások száma és az évek viszonylatában szignifikáns (0,004). Jelentősen csökkent azonban a 2014-es évben az előző két évhez képest az alapított szervezetek száma országosan.

2. ábra. A bejegyzett szociális szervezetek alakulásának éve és számuk az Észak-alföldi régióban 2015. május 31-ig

Forrás: saját szerkesztés, a Nemzeti Cégtárban található 2016-os szervezeteti adatok alapján, www.nemzeticegtar.hu

A három megyét összevetve Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében van a legtöbb szociális szervezet, összesen 231. Ez kiugróan magas arány, hiszen Hajdú-Bihar megyében összesen 154, míg Jász-Nagykun-Szolnok megyében 91. Az adatok hátterében feltételezhetjük, hogy az élvonalat vezető megye településszerkezetére jellemző az aprófalvas, több kisebb település, amelyből következtethetünk a jelentősen nagyobb alapítási hajlandóságra. A pályázati lehetőségek kihasználása érdekében pedig több önkormányzat, de feltételezhetően magánszemély is arra vállalkozott, hogy szervezetet alapítson a várható pályázati források elnyerése céljából.

Az interjúkutatásban részt vevő szervezetek 2008 és 2014 között alakultak. A megkérdezett válaszadókat a megalakulás előtt nagyon erősen motiválta valamilyen pályázati

forrás elnyerése. A szövetkezetek abból az indíttatásból alakultak, hogy támogatás segítségével, önmaguk és családtagjaik, barátaik foglalkoztatása révén csökkentse a munkanélküliséget, bevonva a hátrányos helyzetű, munkaügyi központban hivatalosan munkanélküliként regisztrált álláskeresőket. Egy korábbi, 2010-ben végzett, a TÁMOP 2.4.3/B-2 pályázat helyzetfelméréséből az derül ki, hogy szintén a foglalkoztatás elősegítését jelölték meg többségében a válaszadók, ahelyett, hogy konkrétan megneveztek volna foglalkoztatotti csoportot, és ehhez szintén konkrét tevékenységet rendeltek volna, amivel a problémát orvosolni szeretnék (Petheő, Győri, Németh, Fekete, Simon 2010).

A válaszadóim többsége tehát a szociális szövetkezet definíciójából indult ki, ahelyett hogy konkrét elképzelést fogalmazott volna meg. A szövetkezet bejegyzése a megkérdezettek szerint nagyon könnyen ment, ügyvédi díjazás ellenében már az első próbálkozásra sikerült. Az általános eljárás az elmondottak szerint nem tartott sokáig, egy-két hónapon belül mindenkinek sikerült bejegyeztetni a szövetkezetet. „*Volt költsége, ügyvédi költsége volt, ezt mind elektronikus úton kellett fizetni. Nem volt visszadobás, könnyen ment, általában ezt rövid idő alatt lezavarják.*” (Rom-Som) A táblázatból (lásd Melléklet) jól látható, hogy az alapítás dátuma megoszló a megkérdezettekénél. Ugyanakkor az is látszik, hogy az interjú kutatásba bekerült legtöbb szövetkezet 2013-ban alakult, amely hasonlóan magas arányú megyei és országos viszonylatban is.

Az általam vizsgált Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei 18 szövetkezetre jellemző, hogy a székhelye és a tényleges működési helye nem azonos, ez azt jelenti, hogy a támogatási forrás elnyerése céljából a székhelyen kívül telephellyel is rendelkezik. A mindennapi tevékenységek egy-egy hátrányos helyzetű településen történnek. Ez összefüggésben van az elnyert európai uniós TÁMOP¹⁷-os pályázati feltételekkel, hiszen amelyik szövetkezet részesült ilyen támogatásban, ott feltétel volt a tevékenység olyan helyen való megvalósítása, ahol magas a munkanélküliek és hátrányos helyzetben élők aránya. A szövetkezet koordinálása ezzel szemben több esetben a megyeszékhelyről vagy kistérségi központból történik. A *Fészek Szociális Szövetkezet*, amely Alsóbadúrban (*egy volt bokortanya*) végzi tevékenységét, a fenti feltétel miatt olyan problémába ütközött, hogy az új közigazgatási rendszerben a megyeszékhelyhez csatolták, így már nem tud hasonló támogatási programra pályázni, mert Nyíregyháza nem tartozik a hátrányos helyzetű települések közé.

A megkérdezett szövetkezetek szinte mindegyike a törvény által meghatározott minimális 7 fővel alakult, és ez a szám állandó is maradt a működésük során, azonban tagcserék gyakran előfordultak. Ez nem csak az általam megkérdezett Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei szövetkezetekre érvényes. Ezt igazolják egy 2010-es országos kutatás eredményei is, amelyben 27 olyan szövetkezetet kérdeztek meg, amelyekben szintén a kötelező 7 fős alakuló létszám volt a leggyakoribb (Petheő, Győri, Németh, Fekete, Simon 2010). A tagcserék legfőbb oka az, hogy a korábban alkalmazotti státuszban lévő tagok találtak egy magasabb fizetésű, illetve egy hosszabb távú munkalehetőséggel kecsegtető állást, ami miatt kiléptek a szövetkezetből, és más településen helyezkedtek el, vagy maradtak ugyanazon a településen, de nem vállalták tovább a szövetkezetben való részvételüket. A TÁMOP-os pályázatok egy része kötelezi a nyertes szövetkezeteket arra, hogy a hátrányos helyzetű munkavállalók taggá válása történjen meg a támogatási időszak alatt. Az alapító tagok képzettségére jellemző, hogy felsőfokú, illetve középfokú iskolai végzettséggel rendelkeznek. Egy Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei tanulmány kiemeli, hogy a humán erőforrásban az alulképzett és a magasan kvalifikált alapító tagok aránya kiegyenlíti egymást (Ádám 2013). Az alacsony iskolai végzettségű személyek egy-egy európai uniós foglalkoztatási célú pályázat megvalósítása előtt, illetve során kerülnek be tagként a szövetkezetbe. A pályázat megvalósítása során alkalmazottként vannak foglalkoztatva, majd a

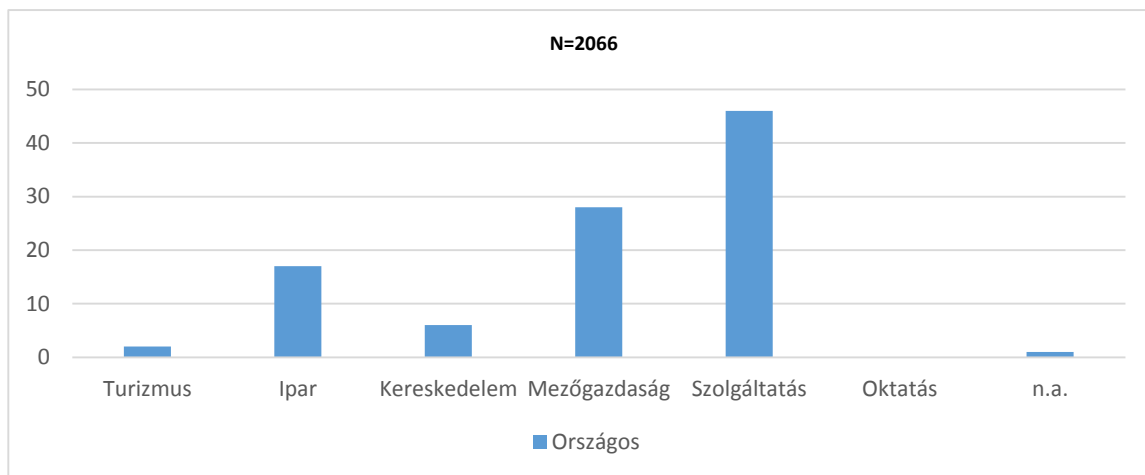
¹⁷ Társadalmi Mobilitás Operatív Program.

támogatási időszak lejárta után jellemzően kilépnek a szövetkezetből, visszakapva a korábban megváltott részjegytőkéjüket. A szövetkezet létrehozása és a tevékenység, amely köré szerveződik, elsősorban a szövetkezeti elnök elképzeléséből indul ki, amelyhez olyan tagokat keres, akik családi vagy munkatársi kapcsolatban állnak vele.

A megkérdezett szövetkezetek képviselőinek vagy közvetlen családtagjainak volt vagy jelenleg is van vállalkozása. A szociális szövetkezetek támogatását célzó programok eredményeiből is az derül ki, hogy a „TÁMOP-nyertes szociális szövetkezetek egy része mögött viszonylag sikeres és anyagi-pénzügyi tartalékokkal rendelkező vállalkozók állnak, akik fantáziát láttak ebben a támogatási és működési formában” (Simkó, Tarjányi 2011: 27). A korábbi foglalkozásukra, illetve az iskolai végzettségükre, előzetes ismereteikre és tapasztalataikra alapozva hozták létre a szövetkezeteket. Tehát egyértelmű összefüggés van a szövetkezet fő tevékenysége és vezetőjének korábbi munkája, végzettsége között. „A tevékenységek egy része finanszírozva volt, illetve nekem volt egy gazdaságom, amiből tudtuk segíteni, támogatni a szövetkezetet felszereléssel, géppel, egyébvel. Itt van egy telephelyem, odaadtam a sajátom a szövetkezetnek.” (Beregi Kecsketej) „Igen, én 1999 óta vagyok vállalkozó, tehát nekem a fő szakmám nem a szövetkezet elnöke, hanem nekem van egy saját cégem, abban dolgozom” (FIX).

A szövetkezetek tevékenységének jellemzői

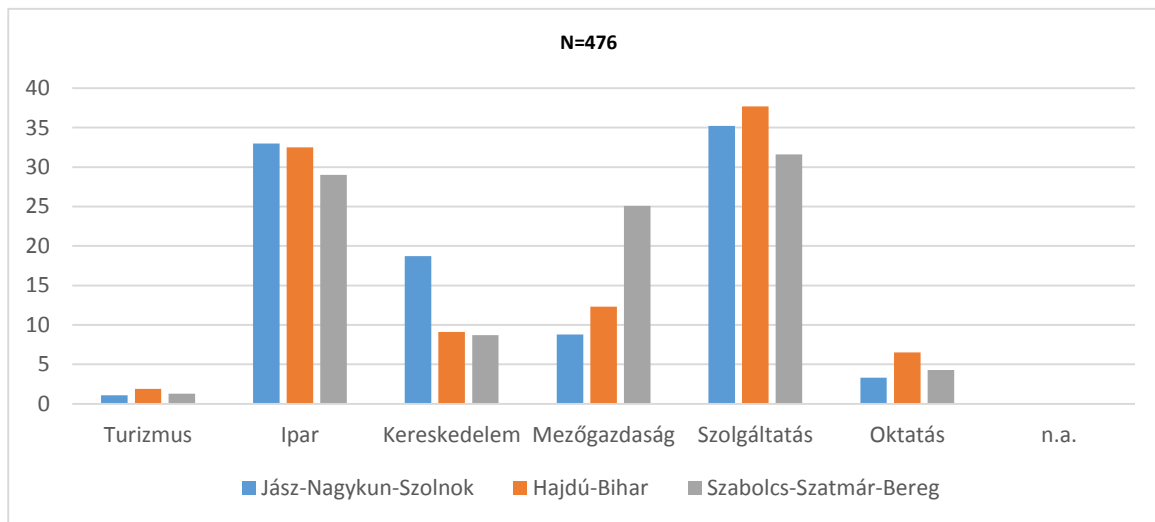
3. ábra. A bejegyzett szociális szövetkezetek fő tevékenységi területek szerinti megoszlása országosan Magyarországon 2014. december 31-ig

Forrás: saját szerkesztés, a Szociális Szövetkezetek Országos Szövetségének adatait felhasználva, Németh László SzóSzöv elnök által összeállított adatbázis alapján

4. ábra. A bejegyzett szociális szervezetek fő tevékenységi területek szerinti megoszlása az Észak-Alföld régióban 2015. május 31-ig

Forrás: saját szerkesztés, a Nemzeti Cégtárban található 2016-os szervezeteti adatok alapján, www.nemzeticetar.hu

A fő tevékenységi köröket vizsgálva az állapítható meg, hogy a szolgáltatási jellegű fő tevékenység a leggyakoribb, országosan 48%, ami az országban működő szociális szervezetek közel felét fedi le. A szolgáltatást követi a mezőgazdasági tevékenység 28%-kal, majd az ipari jellegű fő tevékenység 17%-kal. A turizmus jellemzően alacsony a többi tevékenységi formához képest. A regionális eloszlásnál a hat fő tevékenység összehasonlítása során szignifikáns eltérést tapasztalhatunk (0,009), tehát lényeges különbség van a tevékenységi területek között.

A szolgáltatás jellegű fő tevékenység a leggyakoribb 34,2%-kal. Ezt szorosan követi az ipari jellegű fő tevékenység 30,9%-kal, majd a mezőgazdasági fő tevékenység 17,9%-kal. A turizmus jellegű fő tevékenység szinte leképezi az országos minta arányát. A tevékenységek regionális megoszlása tehát összességében egyenlőbben oszlik meg, mint az országos mintában. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a mezőgazdasági jellegű fő tevékenység kiugróan magas, 25,1%, míg Hajdú-Bihar megyében 12,3%, Jász-Nagykun-Szolnok megyében pedig csupán 8,8%.

A szervezetek tevékenységének kiválasztását, amelyek köré szerveződnek, nem előzte meg szükségletfelmérés, hiszen alapítói saját korábbi munkája vagy végzettsége szorosan kapcsolódik a szervezet fő tevékenységéhez. Így könnyen átlátták a piaci helyzetüket, lehetőségeiket, és megtalálták azt a piaci rést, amely ismeretében mertek vállalkozni a szervezetük megszervezésére. A *Bereg Térségi* falusi vendéglátással foglalkozik, mint a kutatásba bevont egyetlen turisztikai tevékenységet végző szervezet. Emellett kerékpár és sporteszköz bérbeadásával is próbálja bővíteni kínálatát. A *Beregi Kecsketej* a környező településeken tejbegyűjtéssel és különböző tejtermékek előállításával, illetve mezőgazdasági tevékenységekkel foglalkozik. A *Dolgozzunk Együtt* nevű szervezet az alkalmazottak képzését megelőzően bér munkajellegű tevékenységet végzett egy németországi tulajdonú, Záhonyban működtetett gyárnak. Kartondobozok, díszdobozok és borosüvegdobozok összeillesztésével foglalkoztak. Az *Együtt Egy Jobb Létért* szintén bér munkajellegű tevékenységet végez különböző környékbeli gyáraknak. A *Fészek* speciális igényű gyermekek táboroztatásával foglalkozik. A *FIX* épületfenntartó, -karbantartó,

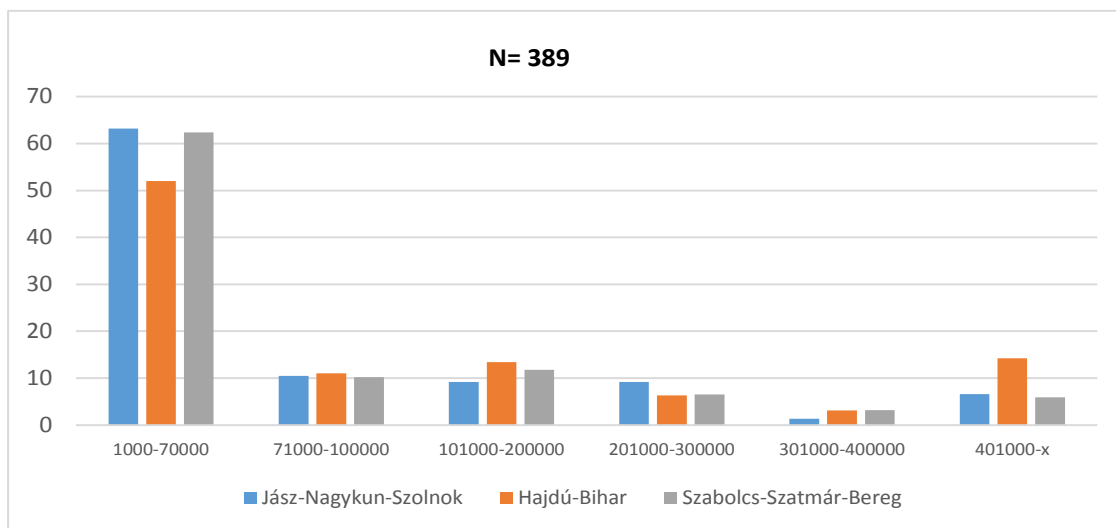
parkgondozó és házmesteri feladatokat ellátó főbb tevékenységek köré szerveződött, melyeket megelőzően képzésben is részt vettek a munkavállalók. A *Kihívás és Összefogás* fatermékek gyártásával és fémipari munkák vállalásával tartja fenn magát. A *Kreatív Életért* az oktatás területén belül nyári táborok szervezésével foglalkozik, emellett szeretné bővíteni tevékenységét számviteli tanácsadással. A *Kopócs* profiljában a kertépítés és kertgondozás áll. A *Paszab és Vidéke* varrodai szolgáltatást szeretne beindítani varrónőképzéssel egybekötve a helyi textil- és szőtteshagyományokra alapozva, erre nyertek egy 50 millió forintos pályázatot, de forrás hiányában várólistán vannak, így a tényleges képzést és munkát még nem tudták elkezdni. A *Padlás Hungary* fő profiljában szintén textilipari tevékenység áll, megváltozott munkaképességű emberek foglalkoztatásával végzi ezt. A *Renofit* bér munkajellegű tevékenységet végzett korábban, szintén egy nyíregyházi telephellyel rendelkező németországi tulajdonban lévő gyárnak, azóta környékbeli papíripari utómunkákat vállal. A *Szatmári Ízek Háza* gyümölcsstermesztéssel és -feldolgozással foglalkozik a helyi adottságokra alapozva. A *Termelő és Gazdálkodó* az energia és megújuló energiaforrások területén szeretne kutató- és fejlesztőmunkát végezni, a tevékenységét eddig még nem indította be, támogatási forrásokra, támogatókra várnak. A *Tiszta Jó Hely* a gyermekek alternatív napközbeni ellátására hozta létre a szövetkezetét, amelyet idáig sikeresen is üzemeltetett. A *Zeng és Korrekció* azért jött létre, hogy egy zenei iskola tevékenységét segítse. Elsősorban hangosítástechnikával foglalkozik, ebből próbál bevételt szerezni.

A szövetkezetek tevékenységének köre igen széles. A fő tevékenységek mellett melléktevékenységet is végeznek, próbálnak több lehetőséget keresni a bevételi forrásokra. Teljes profilváltást egyik szervezet sem valósított meg, inkább az jellemző, hogy vállalnak egyéb, más jellegű tevékenységeket. Folyamatosan keresik azt a piaci rést, amiből hasznot tudnak hajtani a szövetkezetnek. Olyan melléktevékenységet keresnek, amihez nem szükséges sok engedély beszerzése. Ilyen akadályba ütközött például a *Padlás Hungary*, amikor gyógyászati segédeszközöket szeretett volna gyártani, de OEP-engedélyekre lett volna szüksége. Ezt az utat túl bürokratikusnak találták, így lemondtak erről a tevékenységbővítési lehetőségről. A mezőgazdasági tevékenységeket végző szövetkezetekre jellemző, hogy szezonális munkát végeznek, így kibővítik a szolgáltatási palettájukat. Így volt ez a *Beregi Kecsketej*nél is, amikor a fő tevékenység mellé fuvarozást is vállaltak.

A szövetkezet megalakulása után, a tényleges tevékenység megkezdése előtt a technikai feltételeket (pl. irodaszer, telefon, számítógép, internet) a tagok biztosították úgy, hogy a szövetkezet rendelkezésére bocsátották azokat. A termelési, gyártási, előállítási vagy szolgáltatási tevékenységekhez az eszközöket a TÁMOP-os pályázatokból szerezték be. Azok a szövetkezetek, amelyek nem nyertek TÁMOP-os pályázatot, próbáltak más támogatási forrást keresni, például a Norvég Civil Alaptól vagy az Ökotárs Alapítványtól. Ilyen próbálkozásokat tett a *Kreatív Életért* és a *Termelő és Gazdálkodó* szövetkezet is. Támogatást innen sem kaptak, így tevékenységüket nem tudták elkezdni. Jelenleg a szövetkezet ismertségét próbálják elősegíteni facebookos kampánnyal, ami nem igényel anyagi ráfordítást.

A működés feltételei: jegyzett tőke, támogatási források, pályázatok, humánerőforrás

5. ábra. Az Észak-Alföld régióban bejegyzett szociális szervezetek jegyzett tőkéjének az alakulása 2015. május 31-ig

Forrás: saját szerkesztés, a Nemzeti Cégtárban található 2016-os szervezetkezeti adatok alapján, www.nemzeticetgar.hu

A diagramon ábrázoltam a megyében működő szociális szervezetek jegyzett tőkéjének az arányát. 87 szervezet adata (18,3%) nem volt megtalálható az internetes felületeken, így általános következtetést nem tudok levonni az adatokból, de jól látszik az elérhető információkból, hogy az alacsony tőkével alapítás volt a jellemző arra a 389 nemzeti cégtárban megtalálható (81,7%) szervezetre, amelyek jegyzett tőkéjének nagysága nem haladta meg a 70 000 Ft-ot. Az interjúk felmérésben részt vevő szervezetek is ezt a tendenciát erősítették, hiszen jellemzően 1000-tól 10 000 Ft közötti jegyzett tőkével járulnak hozzá a szervezet alapításához. Jász-Nagykun-Szolnok megyében a legalacsonyabb a tőkeellátottság, az első kategóriába 63,2%-uk tartozik. Ezt követi Szabolcs-Szatmár-Bereg megye 62,4%-kal, majd Hajdú-Bihar 52%-kal. A jegyzett tőke nagyságára összesített országos adatok nem állnak rendelkezésre. A tőkeellátottság hiánya mindhárom megyében jelentős problémát okoz a tevékenységek elkezdése szempontjából, illetve a hosszú távú működésre is negatív hatást gyakorol.

A felvett interjúkból az derül ki, hogy a tagok sokszor maguk is munkanélküliek, saját későbbi foglalkoztatásuk biztosítását remélik egy-egy pályázat elnyerésével, ezért anyagi helyzetük nem teszi lehetővé, hogy magas részjegytőkét tudjanak vásárolni. A másik okot az interjúk felvételéből következtetve abban látom, hogy azok a szervezetek, amelyek kifejezetten a pályázati forrás elnyerése miatt alakultak, nem tervezik hosszú távú működésüket a szervezetben, így ha anyagi helyzetük meg is engedi, akkor sem kívánnak magasabb tőkét investálni a szervezetbe. Ezt a törvény adta lehetőséget nagyon jónak tartják más vállalkozási formával – *például a kft.-vel* – ellentétben, hiszen egyik előnye, hogy így azok is taggá tudnak válni, akik hátrányos helyzetűek, és anyagi helyzetük nem engedné meg egy magasabb hozzájárulás megfizetését.

Az alacsony tőke hátránya, hogy egy induló vállalkozásnál szükség van olyan eszközökre, amivel be tudják indítani a szolgáltatást vagy a termelést. Az általam vizsgált, támogatás nélküli szervezetek ezért nem is tudták elkezdni a tevékenységüket. Azok, akik

pályázatot nyertek, arról a kötöttségről számoltak be, hogy irodai eszközökre volt lehetőség forrást kérni, magához a tevékenységhez viszont nem lehetett. Ellentmondást érezek abban a tekintetben, hogy a megkérdezettek szerint azok az infrastrukturális eszközök, amelyek a tevékenység nélküli működéshez szükségesek (laptop, nyomtató, irodai eszközök), egyébként is a rendelkezésükre álltak, és a valódi igény, a tényleges tevékenység elkezdéséhez nélkülözhetetlen eszközök beszerzése támogatás nélkül maradt. A pályázati konstrukciónak eme logikai ellentmondást mutató problémáját emeli ki a TÁMOP-2.4.3. B jelű pályázat hatásvizsgálata is: *„Emellett ez az eszköz is csak irodai berendezésekre és kizárólag fogvatékos személyek eszközeire használható fel, ami igen komoly kötöttséget jelent a pályázók számára”* (Simkó, Tarjányi 2011: 18).

Nem csak egyfajta pályázati forrásból tudtak gazdálkodni a megkérdezett szociális szövetkezetek, hiszen már 2008-tól működő szövetkezet is benne volt a mintámban, azóta pedig új pályázati kiírások is jelentek meg. Olyan szövetkezet nem volt, amelyik két uniós pályázatot is nyert volna a fennállása óta. Ennek egyik oka, hogy többségükben 2013-ban alakultak a szövetkezetek. A mintámban azért is felülreprezentált azoknak az aránya, akik pályázatot nyertek, mert a támogatás egyik kritériuma, hogy működésükről hírt kell adniuk. A mintámban kevés – szám szerint kettő – olyan szövetkezet van, amely semmilyen támogatásban nem részesült. Korábbi OFA- és TÁMOP-nyertes szövetkezetek empirikus kutatása során a szövetkezeti vezetők fogalmazták meg azt, hogy *„véleményük szerint a szövetkezet megerősítéséhez, eredményes működéséhez és foglalkoztatás-bővüléssel is együtt járó fejlesztéséhez további állami támogatások és kedvezmények is szükségesek”* (Simkó, Tarjányi 2011: 20).

Az általam vizsgált szövetkezetek véleménye maximálisan megegyezik ezzel, hiszen egyrészt a pályázati konstrukció előnytelenége miatt nem tudnak tartalékokat képezni, amivel az alkalmazottak bérét és a tevékenység működtetését biztosítani tudnák a támogatás vége után is. Másrészt azért is lenne szükség a további támogatásra, mert a szociális küldetésből adódóan hátrányos helyzetben élő emberek munkáját teremtik meg, ami tapasztalataik szerint együtt jár az alkalmazottak tartós munkanélküliségéből következő hátrányokkal (*motivációcsökkenés, munkatempó*). Ebből következően, egyfajta állami támogatás szükségét érzik, hogy versenyképesek tudjanak lenni a profitorientált szervezetek mellett. A megkérdezettek elmondása szerint, intenzíven keresik a támogatási forrásokat, folyamatosan nyomon követik a pályázati kiírásokat. A szövetkezetek stratégiája egy-egy pályázat elnyerése érdekében az, hogy személyes kapcsolataikat mozgósítva próbálják a pályázatot megírni, hiszen ehhez olyan kompetenciák szükségesek, amelyekkel véleményük szerint ők teljes egészében nem rendelkeznek (jogi, pályázati írási ismeretek). Elmondásuk szerint a tapasztalat az, hogy a különböző szakemberek (könyvelő, jogász, banki ügyintézők) számára sem eléggé ismert ez a vállalkozási forma. A szükséges információkat a baráti kapcsolataik által vagy pályázati író cégtől szerzik be. A másik lehetséges információforrás a különböző TÁMOP-os szakmai konferenciák, illetve azok az OFA-szakemberek, akik már az elnyert pályázat során nyújtanak hasznos képzéseket, információkat, workshopokat.

A megkérdezett és pályázatot nyert szövetkezetek képviselői mind nagyon hasznosnak érezték a konferenciákat, amelyek legfőbb értékét a különböző tapasztalatcserékben látták. Egy empirikus kutatás keretében megkérdezett *„54 szociális szövetkezet vezetője az ötfokozatú skálán kiemelten magas osztályzattal értékelte a támogató hálózat tevékenységét (4,6), továbbá a támogató hálózat valamilyen formában történő fenntartásának szükségességét (4,7)”* (Simkó, Tarjányi 2011: 24).

Hiányolták a kutatásomban részt vevő képviselők azonban, hogy erről a szintről nem tudnak továbblépni, hiszen a szövetkezetekkel komolyabb gazdasági együttműködés nem jön létre. Nincs olyan hálózat kiépítve a szövetkezetek között, amely erősítené az együttműködés lehetőségét. A szövetkezeteknek nem adatik meg ez a lehetőség, hiszen nem állnak

kapcsolatban a pályázat megvalósítását felügyelő és segítő szervezetekkel. Ők elsősorban személyes, illetve korábbi munkakapcsolataikra támaszkodnak, olyan civilszervezetekkel próbálják tartani a kapcsolatot, amelyekkel korábban valamilyen úton kapcsolatba kerültek, és személyes ismeretségben állnak más szervezetek vezetőivel. Ebben a tekintetben éles különbség mutatkozik a két csoport között.

A szövetkezet vezetése: vezetői kompetenciák, végzettség, gyakorlat, döntéshozatal

A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei szövetkezetek vezetőinek egy részére jellemző, hogy korábban már volt vagy jelenleg is van vállalkozása. A kérdéseimre választ adó vezetők arról számoltak be, hogy kft.-t vezetnek/vezettek, vagy egyéni vállalkozóként dolgoznak/dolgoztak saját maguk vagy a párjuk. Jellemző egy részükre, hogy családtagjaik közreműködésével hozzák létre a szövetkezetet. *„Itt ugye nekem előnyöm van, én közgazdász vagyok, nekünk van pl. egy szociálpedagógusunk, aki képviseli a szociális vonalat, innentől kezdve kettőnk szakmai múltja és a szakmai tapasztalata nagyon sok mindenben segített, azért kellett még egy kis jogi segítség, hogy az elején könnyen vegyük az akadályokat” (FIX).* Egy szociális vállalkozásokat kutató tanulmány szerint ezeket a szervezeteket családi vállalkozásnak minősítik a nemzetközi gyakorlatban, mivel számos családtag részt vesz a munkában (feleség, sógor, unokatestvér, gyerek) (Petheő 2009). Az interjúk elején bizalmatlanságot éreztem a tagok megkérdezésekor, hogy el merjék-e mondani, hogy több családtagjuk segítségével alapították szövetkezetüket. Elmondásuk szerint azért is mertek belevágni, mert nem teljesen idegen számukra a gazdasági szektor, valamilyen szintű rálátásuk van a piaci folyamatokra.

A szövetkezeti vezetők másik csoportja a civil szférában dolgozik már több éve. Végzettségüket tekintve vagy gazdasági szakemberek, vagy a szövetkezet fő profiljában álló tevékenységben már korábban dolgoztak, illetve szakmájuk, végzettségük összefüggésben van ezzel. *„Gyakorlatilag a területfejlesztéssel igen, tehát a fajáték gyártása nem, de ez üzleti, gazdasági főiskolának minősül, tehát a területfejlesztési végzettség összekapcsolódik a tevékenységünkkel” (Kihívás és Összefogás).* A vezetők másik csoportját képviselik, akik nem rendelkeznek gazdasági végzettséggel, azonban a civil szférából megszerzett ismereteiket kamatoztatják. Van azonban egy olyan réteg, ahol komplexen jelenik meg a kettő. *„Ez egy az egybe a profiljába vág, tehát nekem a szociális és egészségügyi területen is egyetemi diplomám van, illetve a menedzsmenti diplomámmal pedig azt gondolom, hogy a kettőt össze fogom tudni ötvözni úgy, hogy az maximálisan jól fog működni” (Fészek).*

A különböző irányok meghatározását a szövetkezet elnöke jelöli ki. A döntéshozatalból nem származnak konfliktusok, elfogadják a szövetkezet tagjai az elnök által kijelölt célokat és tevékenységeket. *„Kijelöltem egy irányt és azon mentünk végig, mindenki tisztában volt vele, hogy milyen tevékenység miatt jött létre a szociális szövetkezet, emiatt semmiféle nézetkülönbség nem volt...” (Fészek).* A konfliktusok forrása a motivációs különbségekből adódik, a szervezet vezetői úgy érzik, hogy nem minden tag járul megfelelően hozzá a szervezet előmeneteléhez. *„Én vagyok a szövetkezet elnöke. A tagok és a köztem lévő viszony?... A tagok megvannak, ez olyan dolog, hogy magyar mentalitás egy ember húzza a szekert a többi meg várja, hogy történjenek a dolgok, de nincs ebből ilyen botrányos dolog. Én megyek munka után, szervezem a munkát, ha tudnak segíteni, akkor hoznak, de a tapasztalat azt mutatja, ha én nem megyek utána, akkor nem is lesz munka.” (Padlás Hungary)* Azok, akik nem rendelkeznek tagsággal, hanem alkalmazott munkavállalók, nem rendelkeznek döntési jogkörrel és beleszólással. Egy kézikönyv, mely ajánlásokat fogalmaz meg a gördülékeny működéshez, kiemeli, hogy a hangsúly a szövetkezeti tagokon van, ez befolyásolja a sikereket vagy kudarcokat (Münkner 2007).

A szövetkezet kapcsolatrendszere: a település lakosai és a szövetkezet kapcsolata

A vizsgált szempont szerint a szövetkezetek eltérő képet mutatnak. Van olyan szövetkezet, amelyik ismert a településen. A *Beregi Kecsketej* képviselője így fogalmaz: „Gyakorlatilag a környékbeli 5-6 faluban mindenki tudott a létezésünkről, különböző falurendezvényekre mentünk, ahol örömmel fogadtak bennünket, ez ösztönzött, hogy megmutassuk, mivel foglalkozunk.” A *Fészek* megalakulását szintén jól fogadták a lakosok: „Tudtak róla persze, örültek neki, jó látni, hogy egy bokortanyán új családok vannak, újabb gyerekek születnek és természetesen ezek a gyerekek ott kötnek ki nálunk a játszótéren.” A *Dolgozzunk Együtt* is hasonló sikerekről számolt be: „Szerveztünk szemégyűjtést a Tiszaparton, láttattuk magunkat újságban, megjelentünk különböző tájékoztató újságokban, elmentünk kiállításra, ott ki volt írva a nevünk, tudattunk valamit magunkról.”

Vannak azonban olyan szövetkezetek, és ezek vannak többségben, amelyekről a településen élők nem tudnak szinte semmit. Ezeknek a szövetkezeteknek egy része nagyobb városban tevékenykedik, ahol sok hasonló jellegű szervezet végzi tevékenységét. Azok, amelyek kistelepülésen végzik munkájukat, többnyire nem tudtak bekapcsolódni a település vérkeringésébe, és nem ismert a működésük a helyben élők körében. A *Kreatív Életért* képviselőjének véleménye: „Most akartam egy kicsit megismertetni, nem tudtam eddig ezzel foglalkozni, a lakosság sem nagyon ismeri.” A *Kopócs* vezetője is tervezi a népszerűsítést a lakosság körében: „A lakosság sehogy, nem tudtak róla. Nem szeretném terjeszteni most, mert birtokba itt vagyok Nyíregyházán. Ki kell oda települni és megkeresni a megfelelő embereket.” Az önkormányzatokkal való kapcsolatok helyzete szintén megoszlik. Egyfelől a kistelepülési önkormányzatok jól fogadták a szövetkezet működését a településen, a munkahelyteremtő erejük miatt. „Az önkormányzat az ilyen kezdeményezéseket jól szokta fogadni, nagyobb probléma nem volt ebből, sőt segítettek is. Nem volt irodánk, irodahelyiséget biztosítottak, ha volt rendezvény meghívtak bennünket, azzal is tudtuk népszerűsíteni a terméket.” (*Beregi Kecsketej*) Hasonló fogadtatásról számolt be a *Padlás Hungary* elnöke is: „Nyírtelken meg nem gördítettek elénk semmilyen akadályt, mert négy embert foglalkoztattunk.” A *Zeng és Korrekció* már korábban jó kapcsolatot alakított ki az önkormányzattal: „Kótajban ott egyeztettünk a polgármesterrel, jegyzővel, ott teljesen pozitívan fogadták, mert esetleg munkavállalót is tudtunk majd alkalmazni a településen, tehát teljesen pozitív volt a hozzáállás, de hozzáteszem, hogy korábban is volt kapcsolatunk, az iskola kapcsán említettem a letelejést, mert ott is van telephelye az iskolának.” Egy hasonló interjú kutatás – amely országosan vizsgálta az OFA és TÁMOP által támogatott szociális szövetkezeteket – eredményei teljesen különböző képet mutatnak az önkormányzatokkal kialakult kapcsolatokról. A megkérdezett 54 szociális szövetkezet közül az ötös fokozatú skálán¹⁸ 14-en adtak 1-es osztályzatot erre a kérdésre, vagyis az önkormányzat részéről ellenséges viszonyulásnak értékelték (Simkó, Tarjányi 2011).

Az önkormányzati kapcsolatoknak azonban van egy másik oldala: egy kényszerkapcsolat, névleges kapcsolat, amely nem valós együttműködésen alapszik. Ez azért alakult ki, mert 2013-tól a TÁMOP-os pályázati feltételeknek van egy olyan kritériuma, hogy támogatói nyilatkozat szükséges az önkormányzattól, amelyben a település vezetője hozzájárul ahhoz, hogy a településen megvalósuljon a pályázat. „Rosszul fogadta, mert ha én megalapítom az enyémet, akkor ő már nem alapíthat másikat. Az önkormányzatnak nem volt és rájött arra, hogy van egy ilyen lehetőség, és ő is alapíthat egyet és ő jobban jár, mert 0%-os önerővel mindent megnyer, és nagy nehezen aláírta a polgármester, hogy javasolja, megszavazza. Így alakult ki, nem harc volt, csak kerülgette a forró kását. Belegondolt, hogy

¹⁸ Ahol 1-es volt a legrosszabb, 5-ös a legjobb érték.

neki mi a hátránya vagy előnye belőle, ha nem ír alá, indokolnia kell.” (A szövetkezet ebben a kérdésben nem járult hozzá nevének nyilvánosságra hozatalához.) Az Együtt Egy Jobb Létért is hasonlókról számolt be: „Én úgy tudom, hogy a pályázatnak feltétele is volt, hogy vagy az önkormányzatnak alapító tagnak kellett lennie, vagy egy hozzájáruló nyilatkozat kellett, hogy támogatja a tevékenységet.”

A megkérdezett szövetkezetek közül egy sem jutott az önkormányzattól anyagi támogatáshoz, azonban szóbeli biztatást kaptak a tevékenységük megkezdéséhez. A kapcsolatfelvételt a szövetkezetek kezdeményezték minden esetben, de ez nemcsak az önkormányzatok vonatkozásában mondható el, hanem egyházi és más civilszervezetek esetében is. Kisebbségi önkormányzattal az általam megkérdezett szövetkezetek egyike sem kezdeményezte a kapcsolatfelvételt.

Konkurenciák, támogatók

Az általam vizsgált szövetkezetek elsősorban az önkormányzattal, másodsorban más civilszervezettel és vállalkozással állnak kapcsolatban. Különböző környékbeli szociális szövetkezet létezéséről, működéséről tudnak, de ezen a ponton megáll a kapcsolatuk. Igényelnék, szükségesnek tartanák a szorosabb, akár gazdasági jellegű együttműködést. Két lehetséges alternatívát látnak ennek a megoldására: az egyik célszerűen egy olyan személy alkalmazása lenne a szövetkezeten belül, aki keresné az együttműködést más szervezetekkel, szövetkezetekkel a gazdasági együttműködés reményében. A másik lehetséges eszközt abban látják, hogy vagy állami, vagy a TÁMOP-os pályázatokon belül legyenek olyan személyek, akik segítenék összekötni a szövetkezeteket a gazdasági fellendülés érdekében, túlmutatva az eddigi – *konferenciákon történő* – tapasztalatcseréken. A *Renofit* vezetője erre utalva a következőt említi: „*Nem állunk kapcsolatban más szövetkezettel, és ezt is mondjuk, hogy kellene és most az OFA el is kezdett ezen dolgozni. Beszéltünk velük, hogy kellene, hogy tudjuk segíteni egymást, ismerni egymást, de most ezt még nem látom működőnek, de elkezdődött valami. Végül is tudunk más szociális szövetkezettről, de nincsenek meg a kapcsolódási pontok.*” A termelők szövetkezeti összefogására és a nemzeti intézményrendszer kiépítésének előnyei közé sorolják a helyben élők maradását és életminőségének javítását (Szabó, Szeremley 2010).

Elsődleges támogatóknak tekintem a személyes kapcsolati tőkének köszönhető személyeket, akik ingyenesen, csupán szívből különböző jogi, könyvelési, pályázatírási, illetve más szakmai segítséget nyújtanak számukra. Bár ezek nem hivatalos megállapodások, de nagyban hozzájárulnak a szövetkezet sikerének előmozdításához. A támogatók másik csoportját képezik az önkéntesek. Az általam vizsgált szövetkezetek túlnyomó részében még nincsenek önkéntesek, de azokban a szervezetekben, ahol már megjelentek (bár még itt sem hivatalos keretek között) támogatóknak tekintem őket, hiszen nagyban hozzájárulnak a szövetkezet céljának, missziójának a megvalósításához. Az OFA emellett különböző támogatási programokkal (*pl. Kooperáció*) segítette a szociális szövetkezeti rendszer megszilárdulását országosan. Különböző pályázatírási segítségek érkeztek a minisztérium részéről is, melyekkel többségében éltek a szövetkezetek.

A vállalkozásokkal való együttműködés helyzete

A kapcsolatfelvétel az általam vizsgált szövetkezetek esetében már nem egyoldalú, mint *pl.* az önkormányzatoknál vagy a civilszervezeteknél. A *Szatmári Ízek Háza*, a *Renofit*, a *Padlás Hungary* szövetkezetek arról számoltak be, hogy olyan profitorientált vállalatok keresték meg őket, amelyek gazdaságilag együtt szeretnének működni velük. Itt főként

bérmunkáról és nagyobb cégek utómunkálataiba való bekapcsolódásról szerettek volna hivatalos együttműködést kötni. A szövetkezet képviselői azonban ezt nem tudták vállalni. Elmondásuk szerint a pályázati támogatás finanszírozza a tartós munkanélküliek bérét, azonban a munkavállalók motiváltságából, teherbírásából és munkatapasztalatából adódó hátrányok olyan nagyok, hogy a szövetkezetek nem merik vállalni azt, hogy a munkát időre és megfelelő minőségben teljesítik. *„Itt az a lényeg, hogy hátrányos helyzetű emberek foglalkoztatásával nem lehet egetverő álmokat szőni, tehát nagyon korlátozott, hogy mit dolgoztatunk az emberekkel és mennyi időt és hogyan, tehát az nem fog nagy profitot hozni” (Renofit).* A vállalkozói nézet erősen érezhető, ellenben az ajánlott szövetkezeti működés a profitot eszközként jeleníti meg a tagok különböző szükségleteinek kielégítését szolgálva, szemben a gazdasági társaságokkal, melyek a profit maximalizálására törekednek (Fockt 2014).

A szövetkezet és a fogyasztók viszonya

A szövetkezet vezetői kiemelt fontossággal kezelik a fogyasztók visszajelzését, tapasztalatait. A termékeket és szolgáltatásokat próbálják a célcsoport igényeire szabni, akik jellemzően elégedettek: *„A fogyasztók maximálisan elégedettek voltak. Nagyon sok ember véleményét kikértük egy ilyen városnapon, falunapon vagy esetleg Budapesten az élelmiszeripari kiállításon. Nekünk az számított nagyon, ha megkóstoltatjuk a terméket, és akkor a véleményét mondja el a jó oldalát és a rosszat is. Nagyon sok őszinte válasz volt, kinek milyen ízvilág jön be, és aszerint próbáltuk formálni, alakítani a termékünket.” (Beregi Kecsketej)* A szövetkezetek fontosnak tartják a minőséget és a kiszámíthatóságot, és erre garanciát is vállalnak: *„Elégedettek azért, vállaljon az ember garanciát és elérhető legyen. Visszajön, akinek korábban már építettünk kertet, visszajárunk ezekbe a kertekbe, amiket építettünk. Jó szájjal válunk el, erre ügyelni kell. A rövid távú gondolkodás az, hogy összecsapom, elmentem és akkor már más telefonszámom van a jövő héttől. Ez nem járható út.” (Kopócs)* A vizsgálatban részt vevő szövetkezetek képviselői egyetértenek abban, hogy kifizetődőbb a minőségi szolgáltatás nyújtása, minőségi termékek előállítása a hosszú távú működés elősegítése érdekében. Ebben látják a fejlődésük és fennmaradásuk eszközét, hiszen ahhoz, hogy az adott településen sikeresen menjen végbe a társadalmi beágyazódásuk, ennek a feltételnek a teljesülése nélkülözhetetlen. A folyamatos visszajelzések nyomán követésével, olyan referenciaértékkel bíró vevőkört szeretnének kialakítani, ami a szociális szövetkezetük megerősödésével és fejlődésével jár együtt.

Összefoglaló

A kapott statisztikai adatokból egyértelműsíthető, hogy 2012-től a kormányzati szervek a hátrányos helyzetű munkanélküliek foglalkoztatásának egyik eszközét a szociális szövetkezetekben látják. A jelenlegi tendenciák azt mutatják, hogy a szociális szövetkezetek az eddigiéknél sokkal nagyobb prioritást kapnak. A szociális gazdaság fejlesztése a jelenlegi EU-s pályázati finanszírozási ciklus kiemelt területe, ezáltal olyan támogatási forrásokra nyílik majd lehetőség, amely megalapozhatja a hazai szociális szövetkezetek működésének sikerességét. Ezen a területen azonban átfogó koncepció és stratégia, tudomásom szerint, még nem készült hazánkban. A fentebb vázolt törvénymódosításokkal és az önkormányzati tagság bevezetésével ennek a folyamatnak az irányítását a kormányzat az önkormányzatok segítségével kívánja megvalósítani. Ez az irány több veszélyt is rejt magában, hiszen

megingatja az önkéntesség, autonómia és függetlenség alapelvét, amelyekre építkezhet egy szociális szövetkezet, ezáltal elveszíti valódi értékét és küldetését.

A szociális szövetkezet szóból következő negatív képzettársítások lebontása egy hosszabb folyamat eredménye lehet, jelenleg azonban a felülről jövő kezdeményezések hatása és a tervezett közfoglalkoztatottak bevonása erre kedvezőtlen hatással van. A hazai hatósági és pályázati adminisztrációs kötelezettségek olyan magas energiaráfordítást igényelnek, amelyek a tényleges működéstől vonnak el forrásokat. Ez a fajta gyakorlat magas fokú bizalmatlanságról tanúskodik, ami szintén negatívan érinti a szociális szövetkezetek működésének esélyét. A kiszámíthatóság, a tervezhetőség hiánya a szövetkezetek működésére is negatív hatást gyakorol. A tevékenységük beindításához forrásokra van szükségük, melyek nélkül maga a tényleges munka sem kezdődik el, így a célközönség elérése is értelmét veszti.

A szövetkezetek működésének rendszere tehát egy nagyon összetett folyamat, azonban abban a megkérdozett szövetkezetek képviselői egyetértenek, hogy a jelenlegi gazdasági, jogi és legfőképp pályázati forráselosztási mechanizmus nem szolgálja a sikerességük és hosszú távú működésük elősegítését. A javaslataim megfogalmazásakor elsősorban a szociális szövetkezetek megalakulásának támogatását helyezném előtérbe, abból a célból, hogy a hátrányos helyzetben élők foglalkoztatása ne csak a közmunkaprogram keretén belül történjen. A pályázati források elosztásában azonban a különbségtétel önkormányzati és nem önkormányzati tagsággal rendelkező szociális szövetkezetek között egy torz szövetkezeti rendszer formálódásához vezet. A nemzetközi gyakorlatokat figyelembe véve egy olyan pályázati mechanizmust tartok célravezetőnek, amely a szövetkezetek megerősítését szolgálja azzal, hogy hosszabb projektidőszakra (3-4 év) és egyre csökkenő mértékben nyújtson támogatást a szociális szövetkezeteknek. A nemzetközi tapasztalatok szerint legalább ennyi idő elteltével tudnak megerősödni és a település életébe beágyazódni.

A pályázati konstrukció azon részét, amely korlátozza az árbevétel realizálását, megfontolandó lenne törölni, mert akadályozza a szövetkezetek megerősödését és tartalék keletkezését. Az alkalmazottak foglalkoztatása előtt szükséges lenne olyan képzések tartására, ami a fő tevékenység profilján túl olyan ismeretek fejlesztésére is kiterjed, ami enyhíti a tartós munkanélküliségből és a szociokulturális helyzetből fellépő hátrányokat. A szövetkezetek fenntarthatóságának segítése érdekében egy olyan információcserén túlmutató együttműködés előmozdítására is szükség volna, amely a szociális szövetkezetek közötti gazdasági együttműködést segítené elő. Ezek segítségével közösen tudnának stratégiát kialakítani, illetve érdeküket képviselni a fennmaradásuk érdekében. A pályázati források segítségével ismeretterjesztő programok/rendezvények szervezésével lenne célszerű megismertetni a szövetkezetek működésének küldetését és alapmechanizmusát. Emellett különböző médiafelületeken is támogatni lehetne a szociális szövetkezetek köztudatban való elterjesztését, így elősegíthetnénk a negatív sztereotípiák leépítését és a vásárlói érdeklődés felkeltését a szociális szövetkezetek termékei és szolgáltatásai iránt.

Irodalomjegyzék

2006. évi X. törvény a szövetkezetekről.

ÁDÁM E. (2013): Szervezeti tanulás, mint a szociális szövetkezetek humánerőforrás-fejlesztésének módszere, Debreceni Egyetem Elektronikus Archívum, <https://dea.lib.unideb.hu/dea/handle/2437/167912> (letöltve: 2016. 02. 01.).

BAK K. (2012): A nemzetközi szövetkezeti alapelvek és a szövetkezetek fogalmának összefüggései a szabályozásban. *Szövetkezés*, 1–2. 34–61.

BAK K., RÉTI M. (2013): A szövetkezetek szociál/foglalkoztatáspolitikában betöltött szerepéről, a nemzetközi és a magyar szövetkezeti jogalkotás irányairól. *Agrár- és Környezetjog*, 15. 23–38.

BARTUS P., FEKETE J. (2007): Az idea és a valóság a szövetkezetben. *Szövetkezés*, XXVII. évf., 1–2. szám.

BÖSZÖRMÉNYI J. (2007): A szociális szövetkezetek megalapítása, <http://adozasitanacsadas.hu/tagianyag/6209/a-szocialis-szovetkezetek-mint-a-szocialis-gazdasag-uj-szereploi> (letöltve: 2016. 01. 03.).

FREY M., CSOBA J., G. FEKETE É., LÉVAI M., SOLTÉSZ A. (2007): Szociális gazdaság kézikönyv. OFA, Budapest.

FOCKT O. (2014): A megoldás: Szociális Szövetkezet, <https://dea.lib.unideb.hu/dea/handle/2437/188727> (letöltve: 2016. 01. 09.).

HERCZOG L. (2012): A szociális gazdaság szerepe a magyar gazdaságban. *XXI. Század – Tudományos Közlemények*, 28. 15–17.

LONGA A. ZS. (2015): A szociális szövetkezetek, mint a gazdaság harmadik (szociális) szektorának szereplői. *Glossa Iuridica*, I. évfolyam, 1. www.glossaiuridica.hu.

MÜNKNER H. (2007): HOW TO FORM A CO-OPERATIVE SELF-HELP ORGANISATION A manual for persons desirous to form co-operatives and promotes of co-operative development, Marburg Consult für Selbsthilfeförderung.

NÉMETH L. (2012a): A szociális szövetkezetek jellemzői és tényszerű adatai. *Szövetkezés*, 1–2. 136–145.

NÉMETH L. (2012b): A Szociális Szövetkezet, mint helyi közösségi innováció, nemzetközi konferencia előadása, http://igyk.pte.hu/files/tiny_mce/File/kari_projektek/european_manager/Nemeth%20Laszlo%20-%20Szocszov%20Mo%20helyzetkep%202012_Szekszard.pdf (letöltve: 2015. 12. 15.).

OFA (2015): Országos Foglalkoztatási Közhasznú Nonprofit Kft. honlapja, <http://www.ofa.hu/hu/+sui+generis+tamogatasi+program+%E2%80%93+az+ofa+nkft+uj+pal+yazati+felhivasa+szocialis+szovetkezetek+reszere+1.html> (letöltve: 2015. 11. 17.).

PETHEŐ A. I. (2008): Szociális szövetkezet, avagy visszatérés a gyökerekhez. *Közgazdász Fórum Kiadványa*, 41–48,
http://epa.oszk.hu/00300/00315/00064/pdf/EPA00315_Kozgazdasz_Forum_2008_01.pdf
(letöltve: 2015. 09. 10.).

PETHEŐ A. (2009): A vállalati társadalmi felelősségen túl – A szociális vállalkozás. PhD-értekezés. Kézirat.

PETHEŐ A., GYŐRI ZS., NÉMETH B., FEKETE N., SIMON F. (2010): A szociális szövetkezetek működési modelljének kidolgozása a foglalkoztatás elősegítése érdekében. Budapesti Vállalkozásfejlesztési Kutató Intézet Nonprofit Kft., Budapest.

SIMKÓ J., TARJÁNYI O. (2011): A szociális szövetkezetek és a támogatásokat célzó programok vizsgálata. OFA, Budapest.

SOMAI J. (2008): Európai nyitás a szociális szövetkezetek megalakulására és működtetésére (tájékoztató). *Közgazdász Fórum Kiadványa*, 55–58,
http://epa.oszk.hu/00300/00315/00064/pdf/EPA00315_Kozgazdasz_Forum_2008_01.pdf
(letöltve: 2016. 01. 13.).

SZABÓ Z., SZEREMLEY B. (2010): „Szövetkezésben az erő”,
<http://www.hangyaszov.hu/hirek/szakmai-hirek/javaslat-jovo-agrarstrategiajahoz> (letöltve: 2016. 03. 04.).

SZÁMADÓ R. (2011): Módszertani kézikönyv – Szociális szövetkezetek az alakulástól a fenntartható működésig. OFA, Budapest.

SZEREMLEY B. (2015): A dán szövetkezeti modell. Szociális Szövetkezetek Országos honlapja, <http://szoszov.hu/szeremley-bela-a-dan-szovetkezeti-modell>. (letöltve: 2016. 02. 05.).

SzoSzöv (2013a): Szociális Szövetkezetek Országos Szövetségének honlapja,
<http://www.szoszov.hu/sites/default/files/letoltheto/szakmaiallasfoglalasiatamop2013.pdf>
(letöltve: 2015. 11. 07.).

SzoSzöv (2013b): Szociális Szövetkezetek Országos Szövetségének honlapja,
<http://www.szoszov.hu/sites/default/files/letoltheto/szoszovpanaszolaf2013dec.pdf> (letöltve: 2015. 12. 10.).

SzoSzöv (2015): Szociális Szövetkezetek Országos Szövetségének honlapja,
<http://www.szoszov.hu/megjelent-a-tamop-61514-palyazat-amelyben-a-szocialis-szovetkezetek-konzorciumi-partnerkent-vehetnek> (letöltve: 2016. 01. 10.)

TÖÖSZ (2015): Települési Önkormányzatok Országos Szövetségének honlapja,
<http://www.toosz.hu/digitalcity/projects/tooszproject/boxedNewsEvent.jsp?dom=AAAAZJWX&prt=BAAFKYMH&firt=AAAHEYAKG&men=BAAFKYMI&smen=BAAFLQKK&fmn=BAAFKYMP> Letöltve: 2016. 02. 15.).

VARSÁDI Zs. (2011): Helyzetelemzés kiterjesztése a TÁMOP 2.4.3/B-2 konstrukcióban nyertes szociális szövetkezetek körében. OFA, Budapest.

VERSEGI A. (2013): A szociális szervezetek fennmaradását veszélyeztető külső és belső tényezők egy Dél-Alföld régióban végzett kutatás alapján. Debreceni Egyetem Egészségügyi Kar – Tudományos Diákköri Pályamunka. Kézirat.

Mellékletek

A kutatásban a következő szociális szervezetek vettek részt:

6. ábra. A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei saját kutatásomban részt vevő szociális szervezetek alapadatai

	Szövetkezet neve	Alapítás éve	Fő tevékenység
1.	Beregi Kecsketej Étékesítő és Szolgáltató Szociális Szövetkezet	2008	Mezőgazdaság
2.	Bereg Térségi Szociális Szövetkezet	2013	Turizmus
3.	Dolgozzunk Együtt Szociális Szövetkezet	2011	Ipari
4.	Együtt Egy Jobb Létért Szociális Szövetkezet	2013	Szolgáltatás
5.	Fészek Szociális Szövetkezet	2013	Szolgáltatás
6.	FIX Szociális Szövetkezet	2013	Szolgáltatás
7.	Kihívás és Összefogás Ipari és Szolgáltató Szociális Szövetkezet	2009	Ipar
8.	Kreatív Életért Szociális Szövetkezet	2012	Oktatás
9.	Kopócs Szociális Szövetkezet	2013	Szolgáltatás
10.	Paszab és Vidéke Szociális Szövetkezet	2013	Ipar
11.	Padlás Hungary Szociális Szövetkezet	2013	Ipar
12.	Renofit Szociális Szövetkezet	2011	Szolgáltatás
13.	Rom-Som Szociális Szövetkezet	2013	Mezőgazdaság
14.	Szatmári Ízek Háza Szociális Szövetkezet	2010	Mezőgazdaság
15.	Termelő és Gazdálkodó Szociális Szövetkezet	2014	Mezőgazdaság
16.	Tiszadobi Szociális Szövetkezet	2009	Ipar
17.	Tiszta Jó Hely Szociális Szövetkezet	2010	Szolgáltatás
18.	Zeng és Korrekció Szociális Szövetkezet	2013	Szolgáltatás

Forrás: saját szerkesztés.

7. ábra. A Hajdú-Bihar megyei saját kutatásomban részt vevő szociális szervezetek alapadatai

	Szövetkezet neve	Alapítás éve	Fő tevékenység
1.	Tevékenyen a Jövőért Szociális Szövetkezet	2013	Szolgáltatás
2.	A Jövő Barátai Szociális Szövetkezet	2014	Mezőgazdaság
3.	Hajdúdorogi Start Szociális Szövetkezet	2013	Mezőgazdaság
4.	Hetvenhét Aranykrajcár Szociális Szövetkezet	2013	Szolgáltatás
5.	Humán Balmaz Szociális Szövetkezet	2009	Szolgáltatás
6.	Nánási Tartósító és Építő Szociális Szövetkezet	2013	Ipar
7.	Népi mesterségek és Hagyományok Háza Szociális Szövetkezet	2010	Ipar
8.	Polgári Csemete Szociális Szövetkezet	2013	Mezőgazdaság
9.	Derecskei Szociális Szövetkezet	2011	Mezőgazdaság
10.	Vital Food Szociális Szövetkezet	2013	Szolgáltatás

Forrás: saját szerkesztés.

8. ábra. A Jász-Nagykun-Szolnok megyei saját kutatásomban részt vevő szociális szervezetek alapadatai

	Szövetkezet neve	Alapítás éve	Fő tevékenység
1.	Brumm Szociális Szövetkezet	2009	Szolgáltatás
2.	Kungyúró Szociális Szövetkezet	2010	Ipar
3.	Tiszaörsi Barázda Szociális Szövetkezet	2013	Mezőgazdaság
4.	Törökszentmiklósi Szociális Szövetkezet	2010	Szolgáltatás
5.	Kun Kézmű Termék Szociális Szövetkezet	2013	Ipar

Forrás: saját szerkesztés.

Az interjúk a következő fő dimenziók mentén épültek fel:

1. A szövetkezet története
2. A tevékenységhez kapcsolódó infrastrukturális ellátottság
3. A szövetkezet vezetése
4. A szövetkezet kapcsolatrendszere
5. A szövetkezet sikeressége
6. A szövetkezet marketingje
7. A szövetkezet gazdálkodása, jövőbeni elképzelései